

1972

En oversigt

Ved *Carl Trock*

Det er mig »helt klart, at de sidste 10–20 år på næsten alle områder« har vist tilbagegang, skrev biskop Erik Jensen om folkekirkens situation. Først havde han tænkt sig at bruge overskriften »nedgangstider«, men han endte med at spørge: »Er det skumring eller gry?« (Aalborg Stiftsbog 33).

Svarer tallene herpå? – Kirkestatistikken fra hovedstadsområdet viste, at de senere års stigninger i antallet af udmeldelser ikke var fortsat, 3753 meldte sig ud i 1970 mod 4564 året før. Men antallet af navngivelser steg fortsat til 16,9 % af dåbshandlingerne, mod 14,4 % i 1969 [1].

På Det danske Missionsselskabs repræsentantskabsmøde diskuterede man, om der hersker en missionssituation herhjemme, og det syntes man enige om. Det oplystes også, at DMS påtænker at tage hjemlige opgaver op, for andre end gæstearbejderne og ulands-studerne (KD 24/11, jfr. 22/11).

På samfundets vegne svarede socialminister Eva Gredal i Folketinget en konservativ, der var chokeret over venstreorienteret indoktrinering på en børneinstitution: Opdragelsen her må være neutral, da forældrene på grund af pladsmangel ikke frit kan vælge institution; det ville blive indskærpet medarbejderne, at børnene ikke måtte på-

Ved henvisninger bruges følgende forkortelser: DKt Dansk Kirketidende; DMB1 Dansk Missionsblad; Ft Folketingstidende; Hskbl Højskolebladet; IMT Indre Missions Tidende; Jy-Po Jyllands-Posten; KD Kristeligt Dagblad; KiInf Kirkelig Information; KiVe Kirkens Verden; KP Kristeligt Pressebureau; MrBl Menighedsrådenes Blad; PrfBl Præsteforeningens Blad; Relgl Religionslæreren; RoSt Roskilde Stiftsblad; SjtT Sjællands Tidende; AaSt Aarhus Stiftstidende; WA Weekendavisen. Årstal tilføjes kun, hvor det ikke er 1972. – Hvor der henvises til tidl. årsoversigter anføres alene *udgivelsesåret*.

[1] Statistisk Månedsskrift 1971, 367. Her spørges, om de mange udmeldelser i 1969 hang sammen med overgangen til kildeskat? Jfr. 1972 218, 1971 179 og KDs nøgterne referat 27/4 og lederen 3/5: Det stigende antal navngivelser og de færre konfirmationer kan få følger for folkekirkens fremtid. Se også Per Salomonson: »15 års kirkestatistik for hovedstadsområdet«. Om Humanistisk Forbunds aktion for udmeldelser, KD 5/5.

virkes i ensidig retning (30/6 Ft 6932). Udspurgt i radioen svarede hun – vel på egne vegne – at det også udelukker morgensang og bøn. Det blev bemærket (ledere i dagspressen 5/7 ff., DKt 330, Berl. Tid. 16/7, AAST 8/10; jfr. 1972 221), men der forlød ikke mere om dragne konsekvenser af synspunktet.

I. Folkeskole – folkekirke

Mens undervisningsminister Knud Heinesen tænkte højt for at finde en klar formålsbestemmelse for kristendomsundervisningen (Aalborg Stiftstid. 16/1, jfr. KD 4/4, 13/4) stod arbejdet i læseplansudvalget i stampe, afventende hovedretningslinier fra ministeren (KD 29/2). Men det tegnede til en nedskæring på 25 % og med få timer på de ældste klassetrin, så faget blev »invalideret«, gentog afdelingsleder Herluf Eriksen, og konfirmandundervisningen var også truet (PrfBl 49; 1972 225, 227). Og udvalget havde Danmarks Lærerforening bag sig, meddelte skolepsykolog Kristian Jensen, som oplevede at »Folkeskolen« ikke havde plads til modgående indlæg (KD 15/3).

Fagets skæbne beror dog på kvaliteten og ikke kvantiteten, svarede Kaj Varming, foreningens næstformand. Denne ønskede § 55 (om tiden for konfirmandundervisningen) slettet, for det var ulogisk at bevare den, »når man ønsker at skabe klare linier mellem kirken og skolen. Folkeskolen bør ikke bindes af interesseorganisationer uden for skolen . . . heller ikke folkekirken« [2].

Herluf Eriksen gentog: Det gælder om at give forældrene ansvar, så skolen ikke bliver læseplanudvalget eller lærerne (PrfBl 49). Nu viste en Observa-undersøgelse, at der i befolkningen var – eller dog kunne forudses – stigende ønsker om, at der gives en neutral orientering om kristendom på linie med de fremmede religioner. Det ønskede 40 %, mens 47 % mente at hovedvægten stadig burde lægges på kristendommen. Mest var man for den forandring i hovedstaden, mindst på landet, og især de unge var for den (i alderen 18–29 var 63 % for, 22 % imod, i gruppen over 50 var forholdet næsten omvendt), ligesom forandringslysten tog stærkt til, jo mere uddannelse svarerne havde (Jy-Po 6/2). Under en ret intens debat [3], samlede en protest-

[2] Varming fortsatte: Hvor der er et godt forhold mellem kirke og skole, finder man nok en løsning, men hvor dette ikke findes, »opnår kirken i det lange løb ikke noget ved paragrafrytteri«, PrfBl 124, KD 19/1, Folkeskolen 1145.

[3] Se især KD 29/2, Relgl 47, 52, 69, 111, 116. Herunder erindrede ministeren om, at faget var ene om at opretholde et uændret timetal, da 5-dages ugen gennemførtes, Aalborg Stiftstid. 9/4. Jfr. dog 1971 203.

adresse mod en forringelse af kristendomsundervisningen op mod 90.000 underskrifter (KD 7/6, 10/6, IMT 243, 259, 524, »Vor Skole« febr.). Samtidig meldtes der om voksende interesse for kristne friskoler; det skyldtes dog den obligatoriske seksualundervisning og ofte var kredse udenfor folkekirken ledende [4].

Den 28. juli sendte Knud Heinesen et udkast til ny folkeskolelov til høring, og organisationerne skulle svare ret hurtigt, for at sagen ikke blev forsinket (»Skole og Samfund« særn. 3).

Ved kristendomsundervisningen var kommissionen stort set fulgt m. h. t. formålsbestemmelsen og sådan at der var tale om et selvstændigt fag (uden integrering med de fag, som den ligestilledes med, bl. a. historie og geografi), fri for forkyndelse og påvirkning. Endvidere kunne lærerne fritages og de elever, der tilhørte et andet trossamfund. (Yderligere var unødvendigt ved et kundskabsfag, kommenterede ministeren, KD 29/7, 5/8.) Andet ville udhule intentionen om ligestilling med andre fag. Også § 55 opretholdtes, idet det dog præciseredes at inklusive konfirmationsforberedelsen måtte den enkelte elev ikke få over 7 timer på en skoledag.

Imod betænkningen opretholdt udkastet den hidtidige benævnelse for faget, og undervisningen i fremmede religioner kunne gives her eller bl. a. sammen med historie og geografi. Om timetallet hed det: Der undervises »i mindst 5 år« og undervisningen påbegyndes »senest på 3. klassetrin«; efter 7. klasse var det et valgfag. Udkastets hovedtanke var nemlig, at de lokale skolevæsener nærmere skulle udfylde rammerne og fastlægge timetal.

Trods al interesse for lokal indflydelse på skolen var Landsforeningen Skole og Samfund betænkelig; forslaget kunne føre til stor uensartethed, fagene måtte fastlægges helt anderledes i skoleforløbet a. h. t. skoleskift (»Skole og Samfund« 175, tilsv. I. Haubirk Relgl 107). Også de faglige lærerorganisationer havde betænkeligheder (Relgl 129, 127, KD 17/11), navnlig ved lokal vilkårlighed, der kunne føre til 1 time om ugen i de 5 første skoleår, uanset hvad læseplansudvalget sagde (KD 17/8, 26/8, Relgl 110). Kirkelige kredse fandt formåls-

[4] 1000 medlemmer i Landsforeningen af kristne friskoler, KD 1/2; årsmøde KD 12/6; interesse i 6 egne af landet og muligt 5 skoler på Bornholm KD 19/4, 25/4, jfr. 3/2, 12/2; skolecenter ved Odense, KD 10/6, 19/6. – 2 skoler kom igang, 1 med 35 elever ved Hillerød, hvor Luthersk Missionsforening stod bag, og 1 med 7 elever på Bornholm, KD 19/8 og 28/6: Forældrene er meget passive, selv vore medlemmer, ministeren kan gøre hvad han vil, uden at folk reagerer. – Protest-adresse med 36.000 underskrifter mod seksualundervisningen, KD 19/5.

paragraffen tvetydig, og at der var åbnet mulighed for en katastrofal nedskæring (4 timer i de 5 første år). Loven måtte angive en timeplan, for »vi har ikke tillid til, at den lokale selvbestemmelse kan få betydning for andre end en mindre del af Danmarks skolekredse«, hed det i en udtalelse [5].

En Gallup viste, at det store flertal af befolkningen ønsker kristendomsundervisningen opretholdt (78 % af svarerne; der var klart flertal i alle befolkningsgrupper). 57 % ud af de 78 % fandt, at det nuværende timetal var passende, 18 % ønskede flere timer. Men det skal være kundskabsmeddelelse mente $\frac{2}{3}$ af svarerne, mens knap $\frac{1}{3}$ ikke havde noget mod påvirkning (Berl. Tid. 17/11). – Kristeligt Dagblad ironiserede, fordi dagspressen tav herom, mens det var en stor nyhed, at der var flertal for fri abort (leder 22/11). – Men i praksis førte fagtrængselen og lærerløn timerforkortelser til, at flere skolemyndigheder skar ned på timetallet (10 nordjyske kommuner KD 4/2, Odder KD 12/4, Slagelse Sjt 28/3, Helsingør KD 28/5 71).

I LOs udtalelse om lovudkastet nævntes i forbigående, at en undervisning bestemt som tilfældet var burde tilbydes alternativt med andre fag af religiøs og humanistisk/etisk art, der blev da plads til at andre fag kunne blive obligatoriske. I en ikke offentliggjort udtalelse om kommissionsbetænkningen må Danmarks Lærerforening bl. a. være gået ind for almindelige fritagelsesmuligheder (1972 227), for trods al tale om kundskabsformidling var der noget følelsesbetonet ved faget, der da også skulle bygge på en bestemt opfattelse, sagde formanden Jørgen Jensen (KD 29/7, 19/8, Folkeskolen 1698), nu kunne man da nøjes med at gentage, at § 55 burde fjernes [6].

[5] IMT 683, medunderskriver var igen Sv. Aa. Nørgaard (1972 223, 226). KD ledere 29/7, 22/11; Kristelig Lærerforening »Vor Skole« nr. 5, KD 1/8; KiInf 90, Relg 116, 131, 172 og 1973 17; grundtvigsk indlæg DKt 458, jfr. 1972 228. – Bestyrelsen havde ment, at skolelovgivningen lå udenfor »menighedsrådsforeningen«s kompetence, men årsmødet måtte drøfte den sag og overveje initiativer, MrBl 167.

[6] Udtalelserne aftrykkes som bilag til lovforslaget. Her fordrede Landsorganisationen af Elever fuld frivillighed, hvis forslaget blev gennemført, men den ønskede primært orientering om kristendom samlet med andre religioner. Dansk Friskoleforening vendte sig også imod skærpelsen ved fritagelsesbestemmelserne, de måtte svare til lærernes fritagelsesmuligheder, objektiv kristendomsundervisning var en umulighed. Danmarks Lærerforening opholdt sig ved lærernes fritagelsesmuligheder og fandt, at som konsekvens af læreruddannelsesloven (1967 492) måtte de kommunale myndigheder ikke udbede sig udtalelser om læreres medlemskab af folkekirken, ligesom lærere, der stod udenfor den, ikke kunne udelukkes fra at undervise i faget; den hidtidige § 55 burde udgå, subsidiært ønskedes det, at fælleslærerrådet var med ved forhandlingerne mellem skolekommission og præster.

Bestemmelserne om kristendomsundervisning hørte til det, der var stærkest påvirket af debatten, bemærkede Knud Heinesen ved forelæggelsen i Folketinget (15/12, Ft 2242). Udkastets begrænsede fritagelsesmuligheder var – efter lange overvejelser (KD 28/12, jfr. 5/8 og 15/12) – opgivet som følge af samstemmende ønsker fra vidt forskelligt hold; det var ulogisk, men det havde kommissionen også været, hed det i bemærkningerne (jfr. KD 2/1 73; 1972 note 11). M. h. t. konfirmationsforberedelsen var det »naturligt og rimeligt« med den tilføjelse, at kommunalbestyrelsen fik den endelige afgørelse, hvor skolekommission og præster ikke kunne enes om tiden.

Kort før havde Knud Heinesen ved et lovforslag vedrørende HF fulgt kommissionen og foreslået betegnelsen religion og at fritagelse alene kunne ske, når der var tale om tilhørsforhold til et trossamfund udenfor folkekirken. Det forlød også, at der i gymnasiet skulle gives årskarakterer, som talte med på lige fod med andre fag, men ikke være årsprøve. Under 1 % af gymnasiasterne var fritaget for undervisning, af HF'erne var det over 20 %. De mange udmeldelser kom især i 2. klasse, før eksamen [7].

Uenighed om seksual- og kristendomsundervisningen, især om frivilligheden det sidste sted, tog så megen tid på Venstres landsmøde, at man måtte udskyde en udtalelse om skolepolitik (Politiken 6/11).

II. Folkekirkens pædagogiske opgave

I januar drøftede bisperne folkekirkens pædagogiske opgave og var enige om, at kirken måtte finde nye veje for at opfylde den forpligtelse. De nedsatte et udvalg med biskop Johs. W. Jacobsen som formand, der skulle tilvejebringe moderne og relevante undervisnings-

Kommunernes Landsforening ønskede, at tiden for konfirmationsforberedelsen fastsættes af skolekommissionen efter forhandling med menighedsrådet – eller at kommunalbestyrelsen fik afgørelsen, hvor parterne ikke nåede til enighed, de nuværende forhold var uheldige.

[7] KD 2/12, 15/12 og 30/11 Ft 1561. Den nye betegnelse betød ikke en realitetsændring, men svarede bedre til det for faget fastsatte indhold; ved fritagelsesbestemmelsen havde man ønsket at undgå vurderinger og angive et rent objektivt kriterium, hed det i bemærkningerne. – Kommissionens 1. betænkning (1971 204) var fulgt af en påfaldende tavshed, havde rektor Bülow-Hansen skrevet i 1971. Ved HF havde faget »ubetinget succes« (jfr. 1972 note 2), men i gymnasiet var trængslerne øget, faget berøvedes i stigende omfang fastansatte, faguddannede lærere. Derfor havde Bülow-Hansen søgt at provokere de daværende ministre Poul Hartling og Helge Larsen frem (KD 29/3, 13/5 71 jfr. 21/5, 3/6 71). Den sidste fandt, at en løsning måtte afvente, at kommissionen blev helt færdig og en samlet debat (KD 28/5 71, Hartling 1/4 71).

materialer. Søndagsskolen var en folkekirkelig forpligtelse, erkendtes det, omend arbejdet burde antage flere varierende former (W. Westergaard Madsen KD 7/1 og Berl. Tid. 12/3; 1972 228).

Nok flere forældre end man tror oplærer deres børn i kristendom. Men der er sket en glidning i indstillingen, og i skolen sker der et skred, udtalte biskop K. C. Holm. Nogen vil da kæmpe, men skal man det for at bevare noget, så er det ofte et tegn på at sagen er tabt på forhånd. Andre kalder barnedåben uforsvarlig, men den må tages som realitet og vi må indstille os på, at kirken får en større forpligtelse, fortsatte biskoppen. Der bør ikke gå 14 år, før man ved konfirmandundervisningen fortæller børnene, hvorfor de blev døbt. Opgaven var for stor til, at søndagsskolen og børnegudstjenesten alene kunne klare den (KD 5/6, IMT 440). Uanset solid undervisning i skolen og en totalt ændret konfirmandundervisning må menigheden tage en dåbsundervisning op, og de enkelte menigheder må have den størst mulige selvstændighed og flere penge til det, skrev undervisningsdirektør Baunsbak-Jensen (KD 25/10).

Også kirkeminister Dorte Bennedsen pointerede gentagne gange, at folkekirken måtte øge sin indsats for den forkyndende undervisning, det var en forudsætning for hendes initiativer (KD 3/3, Jy-Po 28/11). Uden store proklamationer må vi igang med en grundig voksenundervisning i vore sogne, skrev højskoleforstander Helge Skov; tiden er inde til, at præsterne igen gennem aftenhøjskoler og på andre møder ved tekstgennemgang og efterfølgende debat rejser spørgsmålet om, hvad evangeliet egentlig er (Haderslev Stiftsbog 36).

Den nye skolelov sigtede mod at fjerne kristendommen, mente »menighedsrådsforeningen«s formand, Knud Frederiksen; selv fandt han, at kirken måtte opbygge et supplement til den undervisning for med tiden at overtage hele den forkyndende undervisning. Pengene kunne komme over fritidsloven eller ved en ny selvstændig budgetpost (KD 24/11).

Alligevel havde kredsens bag Kirkelig Voksenundervisning (1971 210) upåtalte lukket foretagendet den 19/6. Man var ikke i tvivl om, at der var et behov for KV. »Gennemførelsen af en folkekirkelig ideologi i børne- og ungdomsundervisningen har stort set haft den virkning at uvidenheden er så bred og dyb«, skrev rektor Bülow-Hansen. Man havde ikke mødt den fornødne tillid til at kunne trænge igenem, og en sådan serviceorganisation havde næppe muligheder uden i kontakt med andre organiserede initiativer (skrivelse maj).

I januar var bisperne »stort set enige« om nødvendigheden af en

sognemedhjælperordning, grundene var præstemangelen og uafhængigt deraf den sociale og diakonale opgave og de pædagogiske opgaver i sognene, konfirmandundervisningen medregnet. Biskop Johs. W. Jacobsen fik også til opgave at etablere et udvalg til at forberede en løsning, og det blev næsten færdigt i årets løb (KD 7/1, 11/1 73, jfr. 1972 242).

Tanken fik mere eller mindre udtalt støtte fra forskelligt politisk hold, og fra kirkelige organisationer næsten strømmende anbefalingerne ind [8]. Men det må klares, hvad det er man vil have, skrev skolepsykolog Kr. Jensen, det bør være religionspædagoger. Det hele kan strande, hvis de får for mange forskellige opgaver, eller hvis man begynder på for ringe et niveau (KD 25/2). Også biskop Holm så løsningen i et undervisningsembede, et kateketembede (KD 5/6, IMT 441), mens præsteforeningen uforpligtet overvejede ansættelse på åremål af kirkeadjunkter (PrfBl 295; jfr. 1972 note 48).

Strandmarks sogn gik igang og ansatte ved lokal støtte og med tilskud fra Kirkefondet en ungdomssekretær, som dog også skulle bistå ved konfirmandundervisningen (KD 7/9, 4/10 71; 4/5, 28/10). Menighedsrådet i Hasseris sogn søgte godkendelse af, at det forsøgsvist ansatte en religionspædagog, men fik afslag fra ministeriet, trods biskoppens anbefaling (KD 22/4, 6/5 jfr. MrBl 72 om sognemedhjælper i Holstebro, der skal undervise alle 11 konfirmandhold).

Al undervisning undergår revolutionerende ændringer, undtagen konfirmandundervisningen, dristede Baunsbak-Jensen sig til at skrive. Enten er forældrene ligegyldige, eller præster og menighedsråd er bange for at ændre, men havde spørgsmålet interesseret offentligheden, så var der forlængst lavet om. Det er næsten umuligt at give 14-årige dåbsundervisning, når de ikke har mødt kristendom hjemme.

[8] I Venstre ivrede Kaj V. Andersen for sognemedhjælpere og Kr. Damsgaard syntes indforstået (SjT 9/5, KD 11/3, 3/7), kirkeministeren var forstående overfor mellem-teknikere (KD 3/3) og udspurgte svarede den radikale Ole Samuelson: En løsning trænger sig stærkt på, og det er vigtigt at understrege det religionspædagogiske (Dansk Kirkeliv 102, jfr. her note 29). – Ministeren hørte fra FDF: Strukturkommissionens forslag bør snarest gennemføres, men ansættelse bør ske uafhængigt af præsterne (KD 26/1), tilsvarende Kirkefondet som ønskede betegnelsen menighedssekretær (årbog 20); fra KFUM-spejderne, som tænkte sig religionspædagoger (KD 21/6) og fra Kirkeligt Centrum (KC 17, 25, 67). Debat på »menighedsrådsforeningen«s årsmøde (MrBl 166), Dansk Bibelskoles overvejelser (Episkopet nr. 4). Diakonforbundene overvejede uddannelse og ansættelse (KD 23/6), mens andre bemærkede: Vi har jo kordegnene (KD 6/4, 15/4, Kordegnenes Blad 111, jfr. Ahlmann Olesen i Kirkefondets årbog 13).

Konfirmandundervisningen måtte lægges radikalt om, og Baunsbak-Jensen foreslog: 1) Der sigtes på forskellige aldre, bedst vel på de 16–18 årige, 2) forældrene drages med ind i arbejdet, evt. ved kristendomsundervisning for voksne, 3) den må have form som studiekredsarbejde fælles for unge, forældre og præst, 4) den »bør følges op af, at alle deltagerne kommer til søndagsgudstjenesten« for også at drøfte dennes mening i kristne menneskers tilværelse (KD 25/10).

Nu vidste præsterne nok, at undervisningen var inde i en krise, derom stod diskussionen knap nok længere (t. eks. Erik Jensen KD 30/9, Birkedal Nielsen DKt 585; jfr. 1972 242). Spørgsmålet var, hvordan der skulle rådes bod på det: Ved retningslinier for undervisningen (K. C. Holm IMT 441, Westergaard Madsen Berl. Tid. 12/3, jfr. 1969 272)? Ved konfirmandlejr (KD 18/2, 15/7)? Ved at rykke alderen op, selv om der kom færre (KD 1/5, 16/5, 6/11, Sjt 24/3, 10/5, 2/6, AAST 30/4; modsat PrfBl 650 ff., 1970 157)? Eller ved nye hjælpemidler, hvis fremstilling blev sat i system, og som blev falbudt, prøvet og anbefalet (AV-midler og TV-kassetter KD 9/11, 8/5, 17/6, 27/6)? – Nej, vigtigere end den slags er det at lære de unge at høre efter, hvad andre siger, sagde provst Vagn Kvist (afdæmpet i Vartovbogen 136). Andre advarede mod at snakke udenom, det egentlige problem var hjemmenes holdning (KD 1/5, 6/11, Sjt 2/6, DKt 585, Reformatio 1971 nr. 2, Ribe Stiftsbog 28).

Præsteforeningens repræsentantmøde vedtog, at der skulle foretages en landsomfattende undersøgelse af forholdene (PrfBl 295, 604). Foreningen fulgte opmærksomt det nye skolelovforslag, og – igen (bisperne 1971 note 27) – påkaldtes kirkeministerens bistand, nu overfor lærerforeningens ønsker. »Folkekirken har en grundlovmæssig ret til, at staten sørger for, at den nyder gode kår«, den har samme grundlovssikrede ret til at få børnene til undervisning som folkeskolen, mente formanden, Olav Lindegaard (PrfBl 294, 111, 650, KD 5/5, 17/5; Religionslærerfor. KD 13/4, Folkeskolen 1275).

Flere førte drøftelserne over på præsternes utilstrækkelige pædagogiske uddannelse (KD 1/5, 4/5, 17/5, Ribe Stiftsbog 28). Og et forslag fra stud. theol. Carl Lock – amputeret til at dreje sig om ferieafløsning – sigtede egentlig mod at nå lidt frem mod den praktikordning, der var uundværlig (KD 5/4, 13/4).

Utilfredse med vikarers undervisning i pædagogik krævede Århus-studenter pastoralseminariet væk og en undervisning i praktisk teologi ved fakulteterne (KD 28/8, 5/10, 9/10, 11/10, 23/10). Men det er den nuværende ordning, der er utilfredsstillende, mente forstander

L. C. Brøndum; det midlertidigt henlagte forslag burde snarest tages op, det var henlagt »ikke efter, men uden en sagligt-kritisk drøftelse« (KD 31/10, jfr. 1969 266, 1970 155, 1971 193).

Ordningen nu er aldeles uden idé og har næppe skabt bedre forhold, skrev professor Leif Grane; principielt hører den praktiske teologi med nødvendighed til teologien, men i studietiden synes den ikke umiddelbart vedkommende. Præstehøjskolen bør da udvikles, så den kan tage den praktiske teologi op på videnskabeligt plan. Pengene til et institut, f. eks. ved et af de nye universitetscentre, kan tages fra pastoralseminariet, der erstattes af et praktikum, samlet om det helt nødvendige (PrfBl 3). Men det er, hvad vi allerede har, svarede Brøndum (PrfBl 53, jfr. 56). Også præsteforeningen ville satse på efteruddannelsen, og præstehøjskolen burde begynde kurser rundt om i landet (KD 17–18/5, jfr. KP 3/8 71). Nu førte heller ikke bispernes støtte til, at lærerstaben der blev udvidet (1972 242), det hindrede personaleloftet desværre, det stod dog øverst på ønskesedlen, sagde ministeren (jfr. KD 24/5). Det er en skandale. Det arbejde der er igang, og som tænkes udvidet for at skaffe materiale til voksenundervisningen, kræver en koordinator, som så tillige kan virke som konsulent på landsplan, fastholdt forstander Chr. Thodberg [9].

Uden at en efterfølger var udpeget forlod han højskolen for at overtage et nyt professorat i praktisk teologi i Århus. Samtidig tyder alt på, at højskolen flyttes tilbage til Løgumkloster [10]. Her placeres nok også særuddannelsen af præster og andre uddannelsesformer, så det kan blive til et dansk Sigtuna, der kan være med til at forme fremtiden (Thodberg Ribe Stiftsbog 52).

Men også kirkeministeren syntes at lægge hovedvægten på efteruddannelsen (KD 2/11). Hvor mange konfirmandhold skal være

[9] Thodberg: Højskolen var nær blevet en fiasko, da præsterne i starten opfattede den som en sårende påstand om, at de ikke var dygtige nok, og »rygter om omskoling og indoktrinering« holdt mange tilbage. Tilgangen var vokset jævnt, og der var skabt et samarbejde trods forskelle i teologi, det skyldtes nok frivilligheden. De fleste var 40–55 år, de yngre præster har ikke råd til at tage fri for nødvendigt extra-arbejde. 2 gange havde højskolen i øvrigt været i finansudvalgets søgelys, for at være for dyr, WA 17/11, Idé-politik 3. årg. nr. 4 og Ribe Stiftsbog 45.

[10] Det var ønsket af kursister, forstander og bestyrelse. I Folketinget svarede daværende kirkeminister Fog Petersen, at han selv fandt det ønskeligt, især efter at Sønderjylland ikke fik noget universitet, og når det i øvrigt var velbegrunderet; indtil 1975 var man dog bundet af et lejemål (Ft 70/71 5096; jfr. KD 18/12 69, 28/3 70). Andre indvendte: Højskolen skal ikke gå i kloster – tværtimod (Trock KP 3/8 71, Ginnerup WA 18/6 71, Grane PrfBl 6).

prøveklude, inden præsterne kommer, fordi de opdager at deres uddannelse er »katastrofal mangelfuld«, mens de der trænger mest ikke kommer, var der indvendt (Berl. Tid. leder 12/3, tilsv. Westergaard Madsen Berl. Tid 12/3, KD leder 10/11, Sjt 15/3).

III. Folketing – folkekirke

Folketinget bestemte sig for, at der blandt de stående udvalg også skulle være et til at tage sig af kirkelige spørgsmål (Folketingsårbog 71/72 482). Og den livlige kirkepolitiske debat medførte, at først Venstre fik sit kirkepolitiske udvalg (med Poul Hartling som formand), sidst de konservative (KD 11/3, 3/7, 7/7, 23/9, 23/11), mens Socialdemokratiets udvalg omsider trådte i funktion (KD 31/5, 23/9; 1970 152). I SF lå det så nok sådan, sagde professor Morten Lange, at han var det kirkepolitiske udvalg (radioen 1/6, jfr. KD 3/6).

Om man erindrer sig, hvor påskønnet Morten Langes taler om folkekirken har været, kan det ikke undre, at hans begrundelse derfor blev bemærket: »Ved at lade kirken fungere videre som nu, vil interessen for den svækkes mere og mere. Dens gammeldags form vil blive stadig mere fremmed for befolkningen, og dens indflydelse derfor fortsat faldende«. Det var derfor SF undgik strid om kirke og kristendom (»Kirken arbejder« nr. 2).

Kirkeministeren måtte høre for sin begejstring for kampafstemninger (1972 231) ved behandlingen af forslaget til ny valgmenighedslov; herom kom ingen kamp, det drejede sig om smådetaljer og gik uden om det væsentlige problem, økonomien (Ole Samuelsen Ft. 4319) Det spørgsmål måtte dog overvejes videre, fandt tinget, og det var ministeren villig til [11].

Kravet om besparelser i de offentlige udgifter førte alene til en mindre stigning i kirkeministeriets samlede budget, men igen (1971 191) ramtes statsstøtten til kirkebyggeri, der faldt fra 1,2 million til 0,5. (Krav om bortfald af statens tilskud til folkekirken, Sven Ove Gade Ekstrabladet 30/5; SF 1972 231).

På »menighedsrådsforeningen«s årsmøde formanede ministeren

[11] Folketingsårbog 71/72 235. Forslaget var vel arvet fra Fog Pedersen, der i hvert fald en tid tænkte på statstilskud til valgmenighederne, men ikke frimenighederne (1970 194, 1971 232). Men støtte var ikke relevant sagde Dorte Benndsen, valgmenighedernes folk betalte jo ikke kirkeskat. Maigaard (SF) spurgte i øvrigt om det var rigtigt, at valgmenighederne fik statstilskud og lån til kirkerestaureringer. – Kaj V. Andersen ville ikke benægte, at afstemninger om kirke love kunne blive nødvendige, men det var lidet ønskværdigt med den konstellation, der var i tinget for tiden, Ft 4318.

»meget alvorligt« til sparsommelighed i alle henseender, selv om folkekirken var gået fri for skatte- og personaleloftet. Ministeriet måtte rationalisere, og også kordegnestillingerne kom i forgrunden. Dermed var der ikke lukket af for en sognemedhjælperordning [12]. Den var nok rigtig, havde hun sagt før, og tilføjet at den politiske nødvendighed talte for en løsning via kordegnene. I politiske kredse betragtede man folkekirkeens økonomi og personalepolitik som noget af det mest antikverede. Hvis der skulle laves noget nyt, så måtte der spares andre steder (jfr. KD 3/3).

Det havde ministeren nok erfaret i finansudvalget, hvis formand, Lysholt Hansen (S) anbefalede: Riv de overflødige kirker ned. Det kunne man gøre ved kirker fra det forrige århundrede, svarede hun, ellers måtte det overvejes at udvide brugen af de overflødige kirker. Det burde der tages hensyn til ved nye kirker, så blev folk tillige vant til at komme der [13].

Der kom også et vist røre om ulighederne i kirkeskatten. Men ministeren afviste: »Det er da vist en temmelig kraftig udligning«, at ca. 1/3 af kirkens samlede udgifter går hertil [14].

Rationaliseringen blev intensiveret. I hovedstadsområdet blev der

[12] Konkret nævntes kirkebyggeriet og de store nye præsteboliger, hvor der måtte skæres ned, MrBl 147, 163. Hun fortsatte siden: Store kirker er uhensigtsmæssige, der må komme flere små kirker, som minder om moderne menighedshuse, de forekommer heller ikke fremmedartede for folk, KD 19/6. Jfr. 20/6 ff., leder 21/6 og AAST 2/7. — På spørgsmål fra Kaj V. Andersen oplyste ministeren: I de senere år er der ikke ansat kordegne som tjenestemænd, og hvis der kommer bgl. personregistrering »må grundlaget for yderligere tjenestemandsansættelse som kordegn anses for bortfaldet«, Ft 71/72 6941. — Kordegnene indforstået med sammenlægninger, Kordegnenes Blad 111.

[13] Jy-Po 11/2, MrBl 59, 76, Berl. Tid. 19/3. En menighedsrådsformand opfordrede sine kolleger til at handle, før politikerne tvang dem til det, BT 12/1. Lysholt Hansen havde søndagen før været i kirke, der var kun 1 kirkegænger til. TVs Focus satte talen om de tomme kirker i perspektiv: Her bruges 1/3 af pladserne, biograferne regner med at 1/4 bruges (9/1). — Nedlæggelse af Skt. Poul's kirke i København kom på tale. Skal man andre steder bevare sogne på 3–5.000 indb., når saneringsplaner reducerer indbyggertallet? (G. Hermansen, Kbh. Stifts Landemodeakt 13).

[14] MrBl 150. — I kommuneskat kunne der være forskelle på 100 %, i kirkeskat på 1000 %, oplystes det (Berl. Tid. 16/1, MrBl 30). Kirkeskatten burde være den samme overalt, fandt borgmester Poul Jønck, eller der måtte for de små sogne skyld ske en stærkere udligning. Hverken Kommunernes Landsforening eller kirkeministeriet var synderligt interesserede (KD 6/1, 14/1, 19/1, 24/1, 25/3) ej heller »menighedsrådsforeningen«; de utilfredse kan melde sig ud, sagde Knud Frederiksen først, KD 7/1, modereret 25/3, MrBl 156

foreløbig sparet 7 kordegne (efter krav fra Lønningsministeriet, Kordegenes Blad 83), og i København nedlagdes for første gang et embede, som var besat, og præsten kom på ventepenge. Ministeriet bad menighedsrådene på Vesterbro om forslag til reduktion af de 14 præstestillinger, som de ca. 44.000 indbyggere havde. Det fik til svar, at de særlige forhold gjorde, at »lineal-princippet« måtte fraviges her. Folk på Vesterbro burde kunne forvente den samme medleven fra præsterne i deres forhold, som der tales højstemt om i landsognene. Blev det fordret, så kunne der midlertidigt spares 3 præster, idet nogle sogne blev fælles om en residerende kapellan (Kbh. Stifts Landemodeakt 7, 21). Det kan blive begyndelsen til en adskillelse mellem stat og kirke, at staten bliver for kirkeligt interesseret og vil bestemme, hvor meget kirken må være kirke, bemærkede biskop Græsholt. En adskillelse er ikke ønskelig, men forbindelsen skal ikke bevares for enhver pris (Lolland-Falsters Stiftsbog 67, præster tilsvarende PrfBl 648).

Der nedlægges for tiden ikke flere embeder end der oprettes nye, mente Olav Lindegaard, og præsteforeningen ville medvirke til det, hvor alle hensyn talte for (PrfBl 648 f., 293 jfr. 1972 240). Men den ville – som også »menighedsrådsforeningen« – tages med på råd om sammenlægninger, og begge fik ministeriets løfte om det (PrfBl 807, MrBl 130, 159).

For første gang i flere år blev præstemangelen næppe øget. Det skyldtes det hidtil højeste antal af ned- eller sammenlægninger, den hidtil største tilgang efter 1962-loven (1963 201) og at den nye særuddannelse (1972 232) fuldførtes af 10 [15]. Tilgangen til det teologiske studium steg nok atter (fra 162 til 180, jfr. 1972 note 36). Da det ser ud til, at flere kandidater end før bliver præster, var præsteforeningen ved at håbe, at nøduddannelsen blev overflødig, inden loven udløber (PrfBl 292).

Sammenlægninger – og en af præsterne opnået ret til ferie og fri-

[15] 67 ledige embeder (dødsfald og afsked) og 12 nye embeder modsvarede af 56 teol. kandidater, de 10 som 1971-loven gav, 21 efter 1962-loven og 1 socialrådgiver, 1 kordegn, 3 fra skolevæsenet m. m. og 3 lærere, der blev valgmenighedspræster, samt af 29 præster der sparcodes (18 ved sammenlægninger af landsogne, de øvrige ved nedlæggelse af resid. kapellanier i større landsogne og byembeder). – Erik Jensen skrev: I 10 år har bisperne i ærlig solidaritet med menighedsrådene søgt at hæmme de ændringer, som folketing og ministerium presser igennem trods ret enig lokal modstand (WA 2/6); i hans stift var der ikke sket reguleringer uden enstemmig tilslutning fra menighedsrådene, mente han (Aalborg Stiftstid. 14/4).

week-ends – betyder, at der ikke bliver gudstjeneste i flere hundrede kirker; det vil indvirke på besøget, sukkede biskop Erik Jensen (Aalborg Stiftsbog 37). Den ret betyder ikke at kirker lukkes, men vi har opnået forståelse for, at der ikke bør holdes gudstjeneste hver søndag alle steder, hverdagsgudstjenester kan gå i stedet, mente Olav Lindegaard [16].

Et forslag fra Carl Lock og en kreds af studenter blev ret populært. Som nævnt var ønskerne videregående, nu foreslog de forsøgsvist en aflønnet, frivillig praktikanttjeneste for teologiske studenter, og en del deraf, prædiken-tjeneste i ferietiden, vakte interesse alle steder. Kirkefondet støttede et forsøg og havde videregående planer om indsats i fritidssamfundet, etablering af lands- og stiftsudvalg m. v., men det var der ikke forståelse for [17].

Kun 4 nye kirker blev indviet (Skovlunde kirke, Christianskirken i Fredericia, Margrethekirken i Ålborg og Gug kirke ved Ålborg), i Hirtshals kom en vandrekirke i brug igen. Og efter 11 år blev Munkebjerg kirke i Odense helt færdig. – Det er beklemmende, at intet kirkeligt råd har været med i drøftelserne om den samlede plan for hele hovedstadsområdet, som udarbejdes nu, fandt generalsekretær Gunnar Hermansen, det var dog af betydning for kirkebyggeriet (Kirkefondets årbog 40).

Et udvalg under indenrigsministeriet kom med en enstemmig indstilling om, at borgerlig personregistrering indføres 1978 eller 1979. Det regnede med en mere effektiv og billigere registrering, forudsat at størsteparten af de ca. 275 kordegnestillinger faldt bort; om det så kunne ske havde kirkeministeriet ikke villet skønne om (Betænkning nr. 649). Betænkningen mødte nok skepsis, men ikke modstand, sagen fandt man nok afgjort og var samfundets anliggende, ikke kirkens [18].

[16] Berl. Tid. 16/4. Præsterne havde ønsket mere, men det forudsatte kontrol med deres arbejde, og det fandt hverken ministeriet eller de formålstjenligt, for præsterne sålidt som for menigheden, KD 14/4, PrfBl 292, 648.

[17] Forslaget med praktikant-tjeneste i bysogne om vinteren, se KD 6/1 ff., 5/4, 5/5; forsøget KD 29/6, 13/9. Kirkefondets planer o. a. se årbog 44, 66 f., KD 26/4, 9/8, Berl. Tid. 11/4, AAST 18/6, 25/6. Bispemødets afslag: Hvert stift må selv tage initiativ, der behøves ikke en organisatorisk tilbygning, KD 9/9, 11/1 73, jfr. landemoderne Aalborg Stiftsbog 105, Medd. fra Århus Stift 16, udvalg i Roskilde stift KD 10/10. PrfBl 604, MrBl 158.

[18] Se kirkeministeren i Folketinget (Ft 5/4 4323) og bisperne (Kbh. Landemodeakt 11). De sidste frygtede store udgifter, og det gjorde Ole Samuelsen (R)

III B. Struktur – debat

Den kirkepolitiske debat bestemtes af 2 behjertede opfordringer til åbent at gå igang med problemerne for at få dem løst – først fra kirkeministeren, siden fra universitetsadjunkt Jørgen Stenbæk.

Et par sager fangede opmærksomheden og viste, hvad diskussionen stod om. Først nedlagde vestfynske menighedsråd arbejdet i protest mod, at der ikke blev taget hensyn til deres ønsker ved sognesammenlægninger. Så havde Skanderborg menighedsråd vanskeligheder med at få et nyt alterbillede. Og sidst måtte Osted og Allerslev menighedsråd ikke selv bestemme tiderne for gudstjenesterne. Det blev gjort til en prøvesag på demokratiet i folkekirken, endog berørt i Folketinget [19].

Strukturkommissionens betænkning blev vel ikke tiet ihjel (KiVe 105; 1972 238), det hindrede alene »menighedsrådsforeningen«. På møder rundt i landet og sidst på årsmødet var der »massiv modstand« mod den stærke trusel mod menighedsrådene. »Næsten enstemmigt« var man så stemt for sognemedhjælpere [20].

Men den grundtvigske provst Hans Thyssen måtte sige: Der var skabt en forbavsende skræk-kampagne ved billige argumenter og halve sandheder; man talte om »udradering af menighedsrådene« uden at overveje, hvor meget de nu havde at sige. Betænkningen var et brugbart arbejdsgrundlag, omend med tydelige mangler. Thyssen fortsatte: I mødereferater så foreningen ikke helt fair væk fra de mindretal, der var for. Og foreningen havde nok bidraget til debattens af-

også (Kordegnes Blad 162), jfr. kordegn Voltzmann, KD 2/12 og Kordegnes Blad 109, 115. Det giver en ringere service, og en kirkelig registrering må oprettholdes, sagde præsteforeningen, der ankede over, at kommissionens forslag til blankefter ved navngivning kunne opfattes som en art pression, PrfBl 605, 738.

[19] T. eks. KD 25/3, 24/5, ledere KD 18/5, 2/6 og biskop Hans Kvist: Der er et folkekirkeligt ansvar, ligesom tiderne af rent praktiske grunde ikke kan være helt tilfældige, og de ønskede tider var ubekvemme for husmødre, Roskilde Landemodeakt 31. »Menighedsrådsforeningen« engagerede sig og pastor Johan Nielsen: Osted-sagen viser, at demokratiet er gået udenom kirken, det er en krænkelse af rådene, hvis de ikke selv kan bestemme tiderne, Ft 6114. Jfr. Jørgen Thorgaard: Afskaf biskopperne, WA 6/5.

[20] Samtlige menighedsråd i København/Frederiksberg var skeptiske overfor en ophævelse af de geografiske sogne, MrBl 13, 63, 85 f., 179 ff., KD 8/2, 29/2, 4/3, 27/3 f., 11/4, 19/4, DKt 134, Holstebro Dagblad 24/3, Dagbladet 16/2. – Støtte fik betænkningen fra Sømandsmissionen (Havnen 1971 147, KD 21/8 71) og Kirkefondet, som dog bl. a. ville give menighedsrådene større kompetence på provstirådets bekostning (årbog 16, 26), samt MrBl 111, KD 25/2, 14/4.

sporing ved i for høj grad at lægge op til et ja eller nej, i stedet for at kalde på ændrings- eller modforslag [21].

Kirkeministerens debatoplæg

Mens det stod på kom kirkeministeren den 1. marts med et debatoplæg for at fremme de drøftelser, der burde gå forud for lovgivning: Med den eksplosive udvikling, som samfundet var inde i, måtte der lukkes op for nye muligheder og skabes fleksible rammer. Og man kunne ikke nøjes med det uinspirerede, som alle kunne blive enige om. Som forholdene var, undergravede man betydningen af det folkevalgte element. Spørgsmålet var, om kommissionen havde vovet at drage konklusionen af sine præmisser, eller om den ikke havde sat sig mellem 2 stole? Måtte skridtet ikke gøres fuldt ud, så menighedsrådene faldt bort, hvis der skulle være organer, som man kunne regne med at folk engagerede sig i?

Situationen var uholdbar, kom der ikke virkeligt ansvarlige instanser, var der til sidst ingen, som ville være med. Lokaldemokrati med mening i kunne ikke bestå i små led, og det gamle system kunne næppe bestå efter storkommunerne, samtidig var sognebevidstheden stærkt aftagende. Så langt fandt ministeren betænkningen klar. Uklarheden kom med løsningerne. Kunne provstirådene komme til at fungere? Måske nok med tiden, men forinden kunne de politiske partier eller præsterne få for stor indflydelse til skade for det, man tilsigtede. (Selv havde hun oplevet, hvordan partierne satte sig på skolens organer, føjede hun til i en replik.) Og var man gået radikalt nok frem ved præsternes placering? Samarbejde og arbejdsdeling var helt nødvendigt. Vist skulle præsterne have et stort mål af frihed, men stod de ikke for suveræne overfor menigheden, der dog måtte betragtes som noget selvstændigt, så præsterne ikke måtte have friheden på dens bekostning.

Som nævnt omtalte ministeren andre forhold og sluttede med at gentage, at det ikke var en programerklæring, men et debatoplæg. For betænkningen var ikke en afgjort sag for hende, hun ville nu følge debatten. Men skulle hun foretage sig noget straks, så kom det nok til at ligne betænkningen (KD 3/3, jfr. WA 27/4 uden understregningen af, at det var et debatoplæg).

Nu kom der debat, indsigelser vrimlede frem. Ministeren havde lagt al forsigtighed tilside, over en bred front trådte man an til forsvar for sogn og menighedsråd (KD 7/3 ff., WA 10/3, Sjt leder 11/3, DKt 122 jfr. 23; Knud Frederiksen om kirkekamp KD 6/5). Og Venstre lovede at styrke menighedsrådene og en sognemedhjælper-

[21] KD 5/4, MrBl 115, jfr. DKt 253 i anledning af beskyldningen om, at han »intet har forstået af – måske knap nok læst« betænkningen. – Om krigen mod dem, der vil reformer for reformernes skyld DKt 306, 318 og 142. Andre om provsten som pastoratsdirektør MrBl 85, om almægtige provster og afmægtige præster KD 10/2, »skrankepræster« Dagbladet 16/2, »motoriserede provsti-præster« Sjt leder 11/3.

ordning, ansat alene af menighedsrådene, slet ikke med veto til præsterne. Der er jo en præsteretning, som ikke vil vide af nogensomhelst initiativer. Ville ministeren stå fast på sit, så kom de kampafstemninger hun ønskede (Kaj V. Andersen Sjt 9/5).

Enkelte takkede ministeren for ikke at snakke udenom, og erindrede om andre partiers løfter til menighedsrådene, som ikke var holdt (KD 24/3, AAST 21/5). Det var det mest afgørende, der var sagt i kirkepolitik i de sidste 25 år, fandt Jørgen Thorgaard, som ventede en stribe af lovforslag, der ændrede kirken radikalt (WA 5/5). Og kritikerne erindrede han om den enestående selvherskerposition, som præsterne har (WA 9/6).

Hun søgte ikke kirkekamp, sagde ministeren siden, men hun havde trængt til den debat, der var kommet. Den havde lært hende, at sognetilknytningen stadig spillede en stor rolle, og at betænkningen nok hører fremtiden til, men tiden arbejder for den. Hun ville tage det nuværende apparat i positiv anvendelse og styrke nærdemokratiet mest muligt, så afgørelser af lokal betydning blev taget lokalt, men det var givet at det gav mindre kompetence end kommissionens forslag. Tingene skulle have mulighed for at fungere, så det frivillige folkelige engagement kunne bevares (24/5 Ft 6114; »ny politik« nr. 6; Aalborg Stiftstid. 14/4, Kolding Folkeblad 26/5, KD 1/6).

På »menighedsrådsforeningen«s årsmøde sammenfattede Dorte Bennedsen endnu en gang sine erfaringer: Hun troede stadig, at der på længere sigt måtte ske noget radikalt, men ændringerne måtte komme trinvis og med stor forsigtighed, idet man byggede på impulser fra dem, der stod med problemerne. Sådan lod nogle akutte problemer sig løse. Det altafgørende for hende var at sikre det lokale demokrati og give det funktionsmuligheder, og vejen var at give menighedsrådene de flest mulige beføjelser. Kommunernes vetoret ved kirkelige budgetter kunne der dog ikke rokkes ved, foreløbig i hvert fald [22].

På årsmødet sammenfattede Knud Frederiksen menighedsrådenes

[22] MrBl 147, 163. – Takket være borgmester Jønck (note 14) var der kommet kontakt mellem Kommunernes Landsforening og »menighedsrådsforeningen«, en refusionsordning lod man hvile (KD 25/3), men der kom forståelse for, at menighedsrådene blev orienteret om kommunernes dispositionsplaner (KD 1/5). Så blev 20 %-reglen drøftet, og kommunalfolk vidste, at de havde ringe indflydelse på de kirkelige budgetter (MrBl 30, 133, 156), og borgmester Henning Rasmussen, formand for deres landsforening, gav gerne afkald på vetoretten, der ikke var noget værd; men der burde være forhandling, så de 2 folkevalgte råd fik samarbejde her og på flere områder (KD 14/8 f.).

aktuelle ønsker. Foruden medindflydelse ved sognesammenlægninger og fortsat arbejde med en sognemedhjælperordning var det: Fri dispositionsret over lokale skatter og beslutningsret ved alle afgørelser på lokalt plan, herunder brugen af kirkerne og gudstjenestetider (MrBl 128, 156).

Jørgen Stenbæk og Kirkeligt Samfund

Forinden afholdt Kirkeligt Samfund forhandlingsmøde (30/5) og bad universitetsadjunkt Jørgen Stenbæk om at lægge for. Han havde påny gjort op med strukturkommissionen (KiVe 113; 1972 238) og ville nu rokke ved grundtvigsk-tidehvervsk tilfredshed med det bestående. Der måtte ske noget; skulle folkekirken bevares, var en folkelig opbakning nødvendig. Derfor måtte nærdemokratiet styrkes, uden at den enkelte blev tilsidesat. Og Stenbæk havde et forslag med, der ikke forvandlede, ja ødelagde folkekirken.

Både den politiske og den kirkelige situation bød, at de grundtvigske nu sagde hvad de ville. Ministeren ville ikke utopisk som kommissionen beholde 2 folkevalgte råd ved siden af hinanden. Men for begge forsvandt menigheden som grundenhed, og det hidtidige teologisk-kirkelige grundlag blev forladt.

Mod deres vilje kunne de grundtvigske medvirke til at fremmedgøre folkekirken for folket. Et virkeligt lokalstyre var en folkelig nødvendighed, nærdemokrati var 70'ernes folkelige krav på alle andre områder. Præsterne og administrationen havde kvalt ideen bag menighedsrådene, som ikke kunne bevares uden videre efter kommunalreformen. Opgaven var at placere ansvaret, hvor de lokale funktioner udøvedes. De valgte medlemmer måtte fornemme, at de udøvede en nødvendig funktion. Stenbæks hovedprincip var: »Hvert pastorat sit styringsorgan og hvert pastorat sin præst«. Bysognene måtte så deles op og de fornødne kirker eller kirkerum etableres.

Pastoratsråd skulle råde over alle et pastorats anliggender. Rådene indenfor en storkommune skulle alle repræsenteres i et budgetudvalg, idet et råds budget »udarbejdes i samarbejde med de øvrige pastoratsråd«, i det mindste skulle et råd have lejlighed til at protestere mod den foretagne prioritering. Provstiudvalgene faldt væk; stiftsøvrighederne skulle demokratiseres, men alene være vejledende, uden mulighed for initiativ. Lovgivningsmagten skulle afstikke rammerne ud fra det grundsyn, at folkekirken skulle administreres, hvor de kirkelige funktioner udføres. Denne havde en anden hovedopgave, at beskytte evangeliets vej til folket ved at værne den folkekirkelige frihed.

Det var ønskeligt, at der via rådighedsbeløbet var penge til fornuftige initiativer, bl. a. oplysningsarbejde. Uden at rokke ved præstens uafhængighed i embedsgeringen måtte et aktivt folkevalgt organ virksomt kunne inspirere en passiv præst. Provsterne, valgt af præsterne for et kort åremål, skulle lede nødvendigt samarbejde om fælles betjeningsopgaver og inspirere til teol. videnskabeligt arbejde. »Det bør ikke længere være muligt for præster at sidde lunt og passivt og forsømme det teologiske arbejde, som er nødvendigt for forkyndelsens lødighed« (KD 31/5 f.).

Der var en klar og udbredt forståelse for, at de grundtvigske nu kom med konstruktive forslag, det bød den politiske situation, og Stenbæks forslag var et egnet grundlag. Det var dog ikke så deprimerende at sidde i menighedsrådene, mente flere, og der var mistillid til at der kunne skabes pastoratsbevidsthed og betænkelighed ved et folkekirkeligt oplysningsarbejde. I enkeltheder blev der også taget flere, undertiden modstridende, forbehold [23].

Stenbæk forsvarede pastoratsrådene, de kirkelige funktioner blev som hidtil knyttet til præsten. Tillige reducerede man landsogdenes overvægt, som kommissionen med rette havde påvist. »Alt afgørende« for ham var, at der kom et oplysningsarbejde i det kirkelige regi (KD 31/5 f., DKt 344).

Det spørgsmål forblev ubesvaret i Askov: Hvem bestemmer over de fælles penge? (jfr. KD 20/6). Nærdemokrati kan kun gennemføres, hvis man forlader kommunen som fælles ligningsområde, og det er administrativt umuligt, skrev Per Salomonsen (KD 5/6, 15/6, 4/7). Stenbæk mente det ikke »utænkeligt, at man kan finde en budgetsamråds-løsning, hvis etablering ikke fratager menighedsrådene ansvar og beslutningsmyndighed« (KD 30/6), men blev der ikke enighed, måtte der appelleres til stiftsøvrigheden [24]. Salomonsen svarede: Forskellen er, at Stenbæk lægger vægt på at decentralisere administrationen, jeg på at decentralisere beslutningerne (KD 4/7).

Askov-mødet blev kaldt årets måske vigtigste begivenhed [25], men fortsættelsen kom ikke. Stenbæk prikkede til de grundtvigske: De

[23] Vagn Kvist var meget tilbageholdende (»et og andet må ske«, Vartovbogen 135), mens Birkedal Nielsen kunne være med til at ligestille menighedsråd og skolenævn (jfr. KD 17/5: De bør ikke have bevillingsret, det fører mod adskillelse mellem kirke og folk). Dons Christensen mente, at et enigt menighedsråd (a. h. t. mindretallene) måtte være temmelig suverænt, men rådighedsbeløbene kunne ikke være helt frie efter fællesligningen. Hans Kvist spurgte, om det var helt givet, at de grundtvigske altid var for frihed? (Osted-sagen). Helge Skov fandt et folkekirkeligt oplysningsarbejde var farligt, kun hvis den alm. lovgivning ikke kan bruges, bør der tages penge over den kirkelige ligning.

[24] KD 12/6. – Det er at centralisere fra det lokalt valgte provstiudvalg til stiftsøvrigheden (Bertil Wiberg KD 20/6), et andet forslag var at give afgørelsen til budgetsamråd, hvor de enkelte menighedsråd blev repræsenteret i forhold til sognenes indbyggertal (Wilhelm Reiss, KD 14/6).

[25] Nu går de grundtvigske ind i en konstruktiv debat (Tranholm Mikkelsen Dansk Kirkeliv 148); selv ellers reform-fjendtlige synes at være lydhøre (KD leder 2/6, jfr. AAST 18/6). – Hans Kvist: Der kan formentlig ventes selvstændige forslag (Roskilde Landemodeakt 30). Dons Christensen efterlyste konkrete udspil fra menighedsrådene, formede så mindretallene ikke blev majoriserede (KD 11/6). Der er ingen politisk fare, men Stenbæk har givet udmærket stof til diskussion, skrev Poul Bendix Knudsen (Hskbl 359), som kort før på det radikale landsmøde havde

havde gjort folkekirken til en præstekirke, men man burde snarere frygte dårlige og/eller passive præster end traditionsbrud fra menighedsrådene (KD 30/6); folkekirken tog sig nok grundtvigsk ud, men uden en folkekirkelig bevidstgørelse var den en tom skal. Midlerne til det var: Ændret kompetencefordeling, mere fleksible arbejdsformer og udvidet oplysningsarbejde (KD 2/9, jfr. 31/10, AAST 11/6). Et forslag fra pastor Thorbjørn Heick fandt Stenbæk var umuligt [26].

»Sognet skal være cellen i kirkens struktur«, fastslog biskop Th. V. Kragh (Haderslev Stiftsbog 87); det er ønskeligt, at ansvaret lægges så langt ud som muligt, til de yderste bæredygtige led, fandt biskop Kvist (SjT 17/6).

Et par fra strukturkommissionen gjorde situationen op: Ingen havde ventet betænkningen gennemført med ét slag, men udviklingen ville føre dertil (i løbet af 25 år, Gadegaard KiVe 105; i de kommende 10 år, Westergaard Madsen KD 20/5). Det var ikke lovforslag, sagde biskop Th. Græsholt, men en beretning om arbejdet med problemerne og mulige løsninger, ellers havde han ikke skrevet under (Lolland-Falsters Stiftsbog 67). – Men en demokratisering er folkekirkens mulighed for at overleve, fastholdt Per Salomonsen, og de foreslåede provstiråd ville møde større interesse, fordi der stod flere penge på spil. De politiske partier bliver interesserede, og det vil være glædeligt (Aktuelt 20/4, Politiken 21/5). Men det undrede ham, at man i debatten så væk fra, at menighedsrådene umuligt kunne blive egentlige bevilgende myndigheder, og affandt sig med indirekte valgte råd som overinstanser for det fælles ligningsområde. Decentraliseringen i samfundet ville nok smitte af på folkekirken i de nærmeste år, men egentlige strukturændringer ville det vare længe med (Træk af den kirkepolitiske udvikling i Danmark 1971–72, okt.).

advaret mod skøntale om nærdemokrati, mange menighedsråd var så aktivistiske (jfr. KD 10/5).

[26] Hskbl 482. – Heick vidste at der var problemer, når man fastslog at sognet var uopgiveligt. På landet var der sognebevidsthed, endnu. I byerne var den skadet af den tilfældige udvikling, og storkommunerne ville med tiden bidrage til at der kom nye fællesskaber. Der måtte komme positive forslag; der blev ingen folkekirke, hvis der ikke kom en folkelig struktur, som det kirkelige kunne knytte til ved, mest egnet var vel *skoledistrikterne*. Nu var der splittelse mellem det folkelige og det kirkelige. Det kirkelige er en funktion af det folkelige, og det sidste må fungere for at det første kan gøre det. Derfor ville Heick også ophæve Kirkeligt Samfund, der hang i forældede problemstillinger. Et nyt »Kirke og Samfund« måtte arbejde for at skabe overskuelige rammer i samfundet (DKt 376, 389, 499; Hskbl 404, 518). Birkedal Nielsen svarede: Det kan ikke være en foreningsopgave, at tvinde den folkelige og den kirkelige tråd; forkyndelsen finder nok sin plads, når den folkelige struktur har fundet sin form (DKt 472, jfr. Hskbl 490).

»En direkte valgt overinstans er jeg imod«, skrev Knud Frederiksen, han ville gå ind for provstiråd med menighedsrådsformændene som fødte medlemmer. »Dermed sikres et fuldgældigt kirkedemokrati« (Kirkefondets årbog 25).

Det er de specielt kirkelige kredse der får magten, bemærkede professor P. G. Lindhardt overfor den megen tale om demokrati (Dansk Kirkeliv 75; jfr. bl. a. KD 6/6, Birkedal Nielsen DKt 584).

Kirkeministerens lovforslag

Politikerne fulgte udviklingen vågent. Mens den konservative Johs. Burgdorf lovede menighedsrådene større selvstændighed (KD 1/6) vedtog Venstres folketingsgruppe, at de råd skulle være centrale led og bl. a. have frihed ved rådighedsbeløbene. Der kom også siden et lovforslag i den retning, om ikke fra hele gruppen [27]. Socialdemokrater kunne udtrykke nogen sympati (Falk Hansen, Johan Nielsen KD 1/9, 31/5), men den radikale Ole Samuelson sagde igen (1971 183) fra, som også Morten Lange: Det er ofte de frelst, der sidder i rådene; i en folkekirke kan pseudoråd kun få pseudomagt (KD 4/7, 12/7).

Sidst i september havde ministeren et lovudkast parat. Menighedsrådenes valgte medlemmer skulle have øget indflydelse, og kun de valgte skulle deltage i beslutningsprocesserne. Præsterne fik ret og pligt til at være med som sagkyndige, men mistede som også kirkefunktionærerne valgbarhed. Rådighedsbeløbet, »til forskellige aktiviteter af bred folkekirkelig karakter«, blev forhøjet med 150 % og ved brugen deraf fik rådene mulighed for selv at tage initiativ, ligesom de fik bestemmelsesret over tiderne for *søndags*gudstjenesterne. Med biskoppens tilladelse kunne der vælges et fælles råd for et pastorat, og det var ønskeligt om det skete oftere, da det afbalancerede de små sognes indflydelse ved valg af provstiudvalg og ved bispevalg. Forslaget gav mulighed for at ministeren fastsatte en fælles dato for menighedsrådsvalg (KD 26/9 f.).

[27] KD 31/8, 11/3, 3/7, 7/7; betænkelse Sjt leder 31/8. Medforslagsstillere var bl. a. Hartling og Damsgaard. Beløbet »til fri rådighed« blev forhøjet, idet udgifter til kirkeblad blev taget ud. Kaj V. Andersen motiverede det: Det svarede til Venstres tanker om nærdemokrati at fjerne den »urimelige beskæring af menighedsrådenes myndighedsområde«. Folkekirkens eneste folkevalgte organer måtte råde i rent lokale anliggender, og »det kirkeministerielle formynderi må på længere sigt reduceres yderligere« (2/11 Ft 758). I en replik til Ole Samuelson oplyste han: Grundtvigianerne i Venstre er i hvert fald for princippet om nærdemokrati, Ft 1942, 1951.

Udkastet blev offentliggjort og sendt til høring; det mødte megen betænkelighed, især over præsternes ændrede status [28].

Alligevel stod ministeren stort set fast på sit, for at give Folketinget lejlighed til at debattere det (30/11 Ft 1558). Her var stemningen overvejende positiv, ja Burgdorf (K) mente at byrådenes vetoet burde være strøget. Det var nu nok ikke tiden at åbne for ubegrænset kirkelig ligning nu, mente ministeren, omend den ændring på længere sigt var en lykkelig ting [29].

Præsteforeningen havde foreslået, at der afholdtes menighedsrådsvalg samme dag som kommunalvalgene. Når der var tale om flere beføjelser, så var det ønskeligt med et bredere valggrundlag, »ekstremister« kunne ellers få stor indflydelse (PrfBl 1973 2). Det var ikke taget med, da det var problematisk med endnu et valg på den samme dag, sagde ministeren, som lovede forslag om ændringer i brugsloven og om en udvidelse af provstiudvalgene (KD 9/12).

IV. Gudstjenesten

Under en spredt og lidenskabsløs drøftelse (dog Re-formatio 68) kom

[28] Om bispernes stilling forlød intet, heller ikke da lovforslaget fremsattes. Præsteforeningen opholdt sig ved det formynderi, at rådene fratages ret til at vælge formænd og næstformænd; bestemmelserne om menighedsmøder burde i øvrigt stryges (PrfBl 1973 2 jfr. Lindegaard: De er næsten fornærmelige mod rådene, KD 1/11). »Menighedsrådsforeningen« gik imod de ændringer, måske burde der være nogle inhabilitetsbestemmelser (MrBl 253, 255). Protester væltede frem, især fra præster: Det var i strid med tidens løsen, demokrati på arbejdspladsen (t. eks. KD 8/10, 2/11, ledere 1/12, 14/12), her lagde »så ung en dame . . . både bund og sider til folkekirkens kiste« (W. Kolpen Berl. Tid. 17/12). Enkelte var indforstået (Lindhardt KD 10/11, Johs. Müller Berl. Tid. 3/12, Trock KD 2/12). – Birkedal Nielsen tog fat på rådighedsbeløbet: Der kunne ikke laves nogen forsvarlig pædagogisk undervisning for de lidt flere penge, sådan som ministeren talte om det; det var rævestreger for at få offentlige penge til de frivillige ungdomskorps, DKt 584.

[29] Den ændring var dog foretaget, at kun heltids-ansatte kirkefunktionærer mistede valgbarheden. 1 beh. 12/12 Ft 1935: Falk Hansen (S) ville ikke give rådighedsbeløbet helt frit, der måtte regler til. Kaj V. Andersen (V) pointerede, at det kun var tilsyneladende at ministeren her var »flottere« end Venstre, som tillige ville at beløbet blev »fuldstændig fri til fri afbenyttelse«. Ole Samuelson (R) måtte bemærke, at menighedsrådene havde betydelig mere indflydelse end skolenævnene. Han havde den overbevisning, at menighedsrådene havde en særlig opgave i at sørge for en forkyndende kristendomsundervisning. Rådighedsbeløbet kunne diskuteres, men der var noget principielt i sagen. Det var en kendsgerning, at der kun er sådanne rådighedssummer ved kirkeligt arbejde, sagde Morten Lange, som da vist satte et spørgsmålstegn ved menighedsrådenes berettigelse. – Både S, K og R, også Kaj V. Andersen personlig, var for præsternes nye status; det bliver som i skolen, sagde Burgdorf.

liturgikommissionens forslag (1972 243) langsomt videre og i et cirkulære af 23/11 meddelte ministeriet, at de kunne prøves. Men trods flere afpudsninger ved bispemøder og i kommissionen var det ikke ganske klart, hvilke ændringer der kunne bruges (KD 7/1, PrfBl 451, MrBl 193, Roskilde Landemodeakt 32, Kirkefondets årbog 58).

Sådanne små drypvise ændringer bør næppe prøves i samtlige landets kirker; det lyder smukt, men vil nok dæmpe »de sidste rester af vovemod og idérigdom« hos kommissionen, mente dens nye medlem, pastor Per Jensen. Et arbejde i et begrænset antal udvalgte og frivillige forsøgsmenigheder vil virke mindre belastende og nok også mere inspirerende (Kirkefondets årbog 58). Men skal der end lyttes til de, der gerne vil fornyelse, så er der i almindelighed ikke voldsomme ønsker om ændringer, da kun i retning af enkelhed, mente biskop Kragh (DKt 30, jfr. Lindhardt Jy-Po 18/5).

Året bragte mere traditionsbestemte forslag og forsøg med fornyelser (Thodberg om højmissen KD 22/12, S. C. Kemp om aftentjenesten KD 15/8, jfr. 2/10, 6/10), ligesom det videregående bevidste studiearbejde fortsatte ud fra en »værkstedskirke«, omend det arbejde er inde i eftertænkningens og efterprøvningens fase (Per Jensen Kirkefondet årbog 56, jfr. »Orientering om gudstjenestefornyelse« 3. årgang, KD 23/8). – Forsøgsgudstjenesterne mangler bærekraft og gentages aldrig, mente biskop Kvist (SjT 17/6). Men de var der og fyldte undertiden kirkerne (Superstar på plader KD 29/1, 24/2, MrBl 56; flamenco-dans B.T. 3/4). Det orienterede TV om, og viste altergang hjemme med kylling og rødvin. I stedet for at oplyse om den almindelige gudstjeneste, synes Kirkeligt Spektrum ude på at jage folk fra den, bemærkede valgmenighedspræst Dilling Hansen (SjT 24/5, N. H. Arendt KD 30/5).

Efter nogle forsøg med studie-gudstjenester om eftermiddagen kom samtlige radiogudstjenester under debat, for de var dårlige og kedelige, med til at afkristne landet (Jørgen Vedel Petersen KD 21/6). Men det er ikke radioens opgave at lave nye gudstjenesteformer, bemærkede Kristelig Lytterforenings formand, Svend Aage Olsen (s.st.). Udvælgelsen af højmesseprædikanterne kom i søgelyset, og her mente også lytterforeningen at der var noget at rette [30].

[30] Berl. Tid. 3/9, Per Salomonsen Berl. Tid. 13/8 og Jørgen Thorgaard KD 5/8. Den sidste mente ellers at højmissen fungerede, det var eftermiddagsgudstjenesterne der var problematiske. Og her kunne lytterforeningen nok være med til forsøg, Berl. Tid. 3/9, KD 2/10. – Overser man ikke, at de mange gudstjenester kan være »en begrundelse for – især i TV med den begrænsede sendetid – i øvrigt at

Pastor Bent Sørensens præstekjolesag kom for provsteret [31]. Det endte alene med en irettesættelse, som tjenestemand havde han været pligtig at følge et givet påbud, men det var ikke på grund af Danske Lov eller sædvaneret at kjolen skulle bruges (PrfBl 220, KD 26/2 ff.). Dommen ville Dorte Bennedsen ikke appellere, da hun påtænkte en nyordning. Det blev til et forslag om »aftale mellem kirkeministeren og Akademikernes Centralorganisation om tjenestedragt for folkekirkens præster«, som præciserede pligten til brug og åbnede mulighed for at kjole kunne lægges, hvor præst og menighedsråd var enige om det og biskoppen anbefalede det [32].

V. Indenfor rammerne

Kirkernes Verdensråd kom til at levere nyt stof til den hjemlige debat om kirkens politiske forpligtelse (1971 197, 1972 244).

Sidst i 1971 opfordrede Det økumeniske Fællesråd medlemskirkerne til at informere om raceproblemet og at overveje at samle ind til det fond, som Verdensrådet havde dannet for at støtte »organisationer, der bekæmper racisme, herunder befrielsesbevægelser i det sydlige Afrika«, dog »udelukkende til sociale og humanitære formål« [33].

holde kirken ude af programmerne«, spurgte Kristeligt Dagblad (leder 8/8). – Folkekirkens egl. problem er generationsproblemet, yngre præster holdes ude fra massemedierne, skønt de måske bedre kunne tale til de unge, bemærkede en yngre præst, AAST 11/6. – End ikke massemediernes overtagelse af kirkens forkyndelsesfunktioner har inspireret teologien til at beskæftige sig med den hele henvendelsesproces, og det gør en århundredlang forsømmelse til en skandale (PrfBl 89; jfr. Per Salomonsen Berl. Tid. 13/8). Præstehøjskole-kursus om massemedierne, se KD .

[31] Jfr. 1971 note 26. Forsøg på at undgå konflikt ved en praktisk løsning var af præstefamilien opfattet som pression mod en præst, der ville være sognets og ikke systemets præst (Politiken 9/5 71, B.T. 11/5 71; menighedsrådet for kjolebrug KD 10/5 71). Fog Pedersen tøvede en tid, mens departementschef Roesen talte for resolut handling (KD 4/6, 12/8 71, Politiken 11/8 71). Imens var Bent Sørensen blevet forflyttet og ville bruge kjole, hvis han fandt at det var et almindeligt ønske det nye sted.

[32] KD 8/3, 13/5: Aftalen indeholdt en præcis beskrivelse af den pligtige kjole (fodlang, ca. 7 cm fra gulvet; 50 små læg i ryggen m. m.), mens messeklæderne ikke omtaltes, det var noget liturgisk. Den blev sendt til høring, og præsteforeningen anbefalede, dog ikke et medfølgende forslag om en let moderniseret præstekjole, der måtte i hvert fald noget bedre til (PrfBl 605, 652). På årsmødet stemte menighedsrådene om det. Der var et helt stort flertal mod at afskaffe kjolen, mens $\frac{2}{3}$ var imod at menighedsråd og præst skulle kunne træffe bestemmelse om brug eller ikke-brug (MrBl 167).

[33] Økumenisk Nyt 1971, nr. 4, »Mission« 1971, 41 og tryksag fra »Kirkernes raceprogram«, til hvis oplysningsvirksomhed DANIDA bevilgede 25.000 kr. Der indsamledes i 1972 ca. 23.700 kr. herhjemme.

Det rejste røre, da den hjemlige indsamlingskomité lagde ud med ord om, at den danske kirke erklærede sig som modstander af racismen og støttede frihedsbevægelserne (dagspressen fra 22/2). Dansk Missionsråd anbefalede at orientere om raceproblemet og indsamlingen (20 for, 10 imod, 5 undlod at stemme, KD 23/3, 25/3), og med større flertal (1 imod, 5 stemte ikke) anbefalede Det mellemkirkelige Råd en kollekt til racefondet (KD 27/4). I protest trak sognepræst Rudolph Arendt sig tilbage det sidste sted, for her tog kirken parti for en magtgruppe imod en anden, pengene kunne ligeså godt gives til våben. Men kirken har kun ordet som middel, noget andet var, at Arendt gerne anbefalede indsamling udenfor gudstjenesterne. Vist lod tilværelsen sig ikke opdele totalt i åndeligt og verdsligt; ren åndelighed, uden verdslige konsekvenser, vil snart vise sig hul og tom. Her opførte man sig politisk halvhjertet, sagde samtidig at kirken handlede politisk og beroligede med, at det kun var symbolsk [34].

Der kom så nyt røre, da Verdensrådets Centralkomité som et symbolsk udtryk for solidaritet vedtog at trække investeringer tilbage fra apartheid-lande og opfordrede medlemskirkerne til at gøre det samme (KD 24/8 ff.). Nu måtte missionsrådets formand, biskop Græsholt sige fra, ikke blot fordi det var latterligt, men overfor sådan etisk og økonomisk vejledning. Det var kortsigtet at gribe til magt. »Kristne kan og skal tage del i politik. Kirken skal lade være«. Evangeliet alene er absolut, alt andet er relativt. Kirken skal sige, at al ringeagt og mishandling af mennesker er under Guds dom, her havde man lavet politisk fusk under pres fra Afrika og Asien (KD 29/8, jfr. 28/1 og 17/1). Ingen kan præsentere mig for Guds vilje i menneskelige spørgsmål, højst for mit ansvar, fortsatte Græsholt. Verdensrådet kunne sprænges, hvis det fortsatte sin »verdensomfattende ombudsmandsinstitution«, eller den forjættede udvikling mod forståelse og friere samkvem mellem kirkerne kunne blive lammet (KD 20/10).

Debatten gik videre og blev lang:

Kun som kirke kan de kristne gøre noget effektivt; skelner man mellem de kristne og kirken, så undlader man at tage konsekvensen af dens plads i verden, og den tømmes for menneskelighed, der bliver til noget, der kun hører hjemme udenfor den, skrev Johs. Aagaard (KD 1/9, jfr. 30/8, 6/9 f., 11/9, 15/9). Gud vil at alle

[34] KD 9/5, 19/5, jfr. 15/5, 31/5, 23/6 og Arendts bog »Evangelium og politik«, anmeldt af N. H. Søb KD 6/3. A. Pilegaard Pedersen mente, at der blev givet en vældig moralsk støtte til en voldelig løsning; det afviste Leif Vestergaard: Vi har blot set, at der er nød i de områder, som frihedsbevægelserne kontrollerer. Hvorfor må man ikke hjælpe folk til at blive i deres eget land, men først når de er fordrevet og samlet i flygtningelejre, Sudan nr. 5 og 6. Som et fællesskab af konkrete mennesker kan kirken ikke undgå at handle, skrev Anna Marie Aagaard, KD 27/5.

frelses og vil så også en kirke, der forkynnder den hele frelse, fortsatte han. Der er ikke tvivl om, at Gud vil, at racismen forsages. Det er et absolut. I den verdensomfattende kamp, som står for, har »kirkerne« den samme forpligtelse som andre menneskelige sammenslutninger (KD 6/11). Da er den kamp gjort til et kendetegn på, om kirken er kirke eller ej. At Gud ikke vil racismen betyder ikke, at den skal bekæmpes på en bestemt måde, svarede Arendt (KD 21/12). Aagaard kom igen: Måderne kan diskuteres, men afviser man en måde, må man sætte en anden i stedet. Det lutherske system viser påny sin farlighed. Her er ikke tale om »kirken«, men om kirkerne, de helt konkrete størrelser i verden. Det drejer sig ikke om at støtte en politisk eller militær rejsning, men om at hjælpe racismens ofre (KD 12/1 73). Det er altså humanitær hjælp, ikke noget som skal udtrykke en medforpligtelse i en bestemt politisk retning, og det er afgørende, sluttede Arendt af; der er så noget at rette i udtalelserne fra kirkernes raceprogram (KD 9/2 73). Nej, ofrene hjælpes samtidig med at man gør sig klart, at det er et bidrag til kampen mod racismen, ikke den militære, men kampen som helhed. Racismen er Et absolut onde, ikke Det absolutte onde, var Aagaards slutreplik (KD 16/3 73).

Den debat kunne komme udfra en anden synsvinkel. Hvis kristendommen ikke kan bruges til at favorisere en bestemt politisk målsætning, så er kristne uden politisk ansvar, skrev dr. theol. Glebe-Møller (KD 16/8). Han mindede præsterne om deres sikre stillinger, som havde konsekvenser for deres eksegese og forkyndelse. Alt for let accepterede de det bestående uretfærdige samfund og inderliggjorde håbet og lod kristeligt set verden ligge. Den fatale nytestamentlige løgn var skridtet fra håb til resignation. Luthers hermeneutiske nøgle lovevangelium måtte omformes til en sontring mellem håb og resignation (PrfBl 113, 465; Hskbl 693).

Bemærkelsesværdig var »den selvfølgelighed, hvormed de *politiske* aspekter nu hele tiden er med i billedet«, hed det i et referat fra den grundtvigske »Studenterkreds« sommermøde, de fleste var indforstået med en kritisk, socialistisk samfundsopfattelse i en eller anden form (DKt 381, KD 9/8; jfr. gymnasiastbevægelsens sommermøde KD 8/8). På de nu årlige studenterkonferencer, arrangeret fra andet hold, sigtes der bevidst mod konfrontation med de udfordringer, som der må findes en kristen holdning til [35].

[35] KD 27/7, 31/7; jfr. 1972 note 51. – Skillelinier er trukket op i studenterverdenen mellem Kristeligt Forbund (om fremdrift her KiInf 1971 nr. 2–3, 1972 nr. 1; KD 18/2, 12/9) og Den kristelige studenterbevægelse. Men uanset hvad der siges, er det ikke større eller mindre bibelsk orientering, som skiller os fra KSF, men det politiske problem, skrev Johs. Aagaard; vi har den klare holdning, at kristen tro uden politisk aktion og refleksion er ulydighed mod Kristus (KD 22/3 71). Herfra distancerer Den kristelige Gymnasiastbevægelse sig igen klart: Vi er hverken et kristeligt eller kirkeligt fællesskab, selv om kirke og kristendom er vor baggrund, og et mål er at fjerne vrangforestillingerne derom, skrev N. H. Arendt (KD 1/4 71; om den problematiske arbejdssituation se årskrifter 1971 og 1972).

Folkekirken blev ikke trukket ind i røret om Danmarks stilling til EF. »Menighedsrådsforeningen« gik til kirkeministeren for at høre, om medlemsskab fik følger for folkekirken. Det benægtede ministeren (MrBl 158).

Vågent påå parterne, at ingen kristelige foretagender tog parti [36]. Folkelige og politiske grunde fik så grundtvigske ordførere i næsten alle afskygninger til at gå imod medlemsskab (t. eks. Arendt KD 15/9). Lidt blandet var glæden her over den yndest, der mødte en folkebog om »Frederik«, der ikke indeholdt én ærlig analyse af et skrift om Grundtvig (DKt 220). Måske kunne den føre ungdommen til det, der var Grundtvigs anliggende (KD 13/9). Men ville man høre efter ham, så blev man ikke for EF, vidste Birkedal Nielsen, som måtte spørge: Hvordan har den materialistiske betragtning kunnet sejre over den folkelige forståelse, der var højskolens oprindelige mål? (KD 3/9, 23/9, Vartovbogen 27). – Men selvtilstrækkelighed og indbildskhed er et dybt ulykkeligt træk i den danske folkekarakter, mente Baunsbak-Jensen. Han var overbevist om, at sammen med alt det gode, som de nationale og folkelige bevægelser i forrige århundrede havde betydet, så havde de også gjort mange danske til isolationister (KD 19/9).

Spændingerne i Indre Mission (1972 247) førte til, at bestyrelsen sprængtes. Alt tegnede roligt (årsmødet IMT 435, 450, KD 13/6 f., jfr. Det nye år), da næstformanden, forstander Edv. Jensen gik, hvad der kom som »en chokerende overraskelse« for bestyrelsen (KD 3/8, Friis IMT 1973 21). Anledningen var en lærer-afskedigelse på Børkop Højskole (KD 15/8 ff.), men langt mere skilte. Det broderlige demokrati i bestyrelsen var afløst af fåmandsvælde, fandt Edv. Jensen; formanden og generalsekretæren, der var skudt ind som et mellemlid mellem bestyrelsen og missionærerne, styrede hen over hovedet på bestyrelsen. Året før havde Kr. Friis således aftvunget bestyrelsen et hårdt tiltrængt tillidsvotum [37]. Edv. Jensen gik, for han var blevet

[36] Kristeligt Dagblad blev beskyldt for ensidigt at være for, Dansk Missionsblad for ensidigt at propagandere imod; det var der grund til, beklagede DMS's bestyrelse, KD 16/9, 18/9 ff., 23/9.

[37] Det må være foranlediget af erklæringen om kvdl. præster. – Den gjorde formanden værdiløs, så vi fortsat regerede over vore venner. Ved bestyrelsesmødet i Skjern følte han sig stærk nok til ved landskontorets hjælp at tvinge bestyrelsen; vi bøjede os og forstærkede hans position væsentligt og skæbnsvangert, skrev Edv. Jensen. Selv mente Friis, at den erklæring alene konstaterede at der var uenighed, mens den gamle afgørelse stod ved magt og først kunne ændres, når der var enighed om det (KD 23/9).

for gammel til at tage en kamp for at få forholdene rettet op (KD 31/8).

Kritikken slog over i opgør om organisationsformen med selvsupplering og om arbejdet, der burde være mere kulturåbent. De mærkedes i bestyrelsen, hvor endnu 2 gik mens andre overvejede deres stilling, og i IM-samfund ud over landet.

Flere (bl. a. »Løgumklosters hårde kerne«, Friis IMT 1973 21) kritiserede Friis og talte for en bestyrelse bygget op på kredsforbundene (KD 12/9, 14/9, 5/9, 29/10, 29/11; Bork-Hansen om råddenskab i bestyrelsen, IMT 1973 21) Et ekstraordinært bestyrelsesmøde afventedes med uro (KD 5/9, 8/9, 19/9). Både spørgsmålet om en demokratisering og arbejdssynet skilte her. Efter at 2 var udtrådt fik formanden og generalsekretæren et krævet tillidsvotum, vedtaget af 10 medlemmer, dem selv inclusive; dette dækkede ikke IM i sin fulde bredde, fandt mindretallet og stemte imod som et nej til lukkethed og intolerance (KD 20/9 ff., 27/9 f., 13/11).

Ifølge flertallet drejede det sig om, hvorvidt IMs arbejdssyn og linie skulle ændres. IMT tav om hele røret, stedet for drøftelse var bestyrelsen (Friis KD 29/9), og KD mødte stærk kritik for at puste til uroen (KD 29/9, 31/8, 16/12). Vi får intet at vide og tit intet svar, når vi spørger, skrev indremissionær Peter Jensen. Det må være uvederheftigt, når kritikerne beskyldes for at forråde arbejdsgrundlaget, fandt han. IM har også hidtil haft plads for alle bibelsyn (KD 9/10). Mange missionsfolk ønskede orientering og at blive taget med på råd (KD 19/9, 26/10, 22/12), ja IM-samfund i Vestjylland føjede til, at de ville stå frit overfor kvdl. præster (KD 3/11). En kreds, der mente at IM var alvorligt truet, udarbejdede en hvidbog for at orientere og fremme åbenhed (KD 19/9, 9/12). Det var demagogi, man foregav at ville styrke tilliden ved at så mistillid, bemærkede Friis (KD 16/12).

Striden stod om arbejdssynet, og om Indre Mission skal være undergivet en anden autoritet end Guds ord og hans Ånd, mente bestyrelsesflertallet (Ruben Jørgensen KD 15/1 73). Et nyt bestyrelsesmøde endte uden yderligere brud – det var noget af et under, sagdes der. Man enedes om at nedsætte et strukturudvalg, og mens det sad skulle der være arbejdsro; det tilbageblevne mindretal havde håb om, at det her fik opfyldt nogen ønsker (KD 12/10 ff., Sjt 11/10, 13/11). Uanset uroen blev der så givet flere penge til arbejdet viste årsopgørelsen (KD 19/2 73).

En noget tilsvarende og hård strid kom om Unge Hjemts Højskole. Det var først et attentat mod den frihed, som lærere og elever har haft til at handle under ansvar, fandt forstander Hans Munck. Men der findes også kræfter, der vil standse eller ændre bevægelsen. Ledelsen har aldrig regeret over nogen, men samarbejdet med mange. Valg vil give en uensartet og uarbejdsdygtig bestyrelse, og de kræver at medlemmerne forpligter sig »på organisationens love, før de vil kunne

godkendes som medlemmer. Ved en sådan ordning ville friheden forsvinde ud af Unge Hjem-bevægelsen« [38].

IMs højskoler mødte påny kritik. De viste mere eller mindre åbenlys ringeagt for IM. Derfor faldt elevtallet (fra 1200 i 1966/67 til 800 1970/71), mens det steg på andre højskoler. IMs venner turde ikke sende deres unge på IM-højskolerne (Arne Bechmann IMT 740; jfr. 1972 note 55).

Skolerne fandt nok anledning til overvejelse, men de ville ikke ubibelsk sætte skel mellem åndeligt og verdsligt. De ville både undervise og forkynde, med sigte på et kristenliv i alle dets relationer, ikke i isolerthed (Kr. Buhl KD 16/11). Skolerne må stå for en kulturåben linie og ikke tvinges til at være ghettoer for unge med den rette tro (Kurt Andersen KD 21/12, 29/12, IMT 849). Men vi må betænke, at hvis der ikke kommer vækkelse i IMs samfund og blandt de unge på skolerne og i foreningerne, så er IMs dage talte, sagde andre. Det er et spørgsmål om vore skoler er for verdslige [39].

Ønsket fra de 59 præster om ændret praksis ved bispeudnævnelser m. m. (1972 248) fik bisperne tilbage igen fra kirkeministeren, efter at denne havde betænkt sig (KD 21/1, 26/1, 5/9). Der var jo ingen sikkerhed for, at deres primære ønske hjalp dem, og forslaget om en ordinationsbiskop kunne bisperne ikke anbefale, men en løsning var måske, at der i hvert stift kom en ordinator, som ordinand og biskoppen begge kunne anerkende [40].

Der blev bebudet et menighedsfakultet i Århus, efter norsk forbillede – et supplement, hvor hovedvægten lægges på praktisk menighedsarbejde (KD 18/4, 25/5; 1972 248). Men kredsen bag kunne

[38] KD 22/9. Røret kom ved bestyrelsens planer om at gøre skolen til kursus- og lederuddannelsescenter, enten det nu var af lyst eller nødvendighed som følge af dalende elevtal (KD 5/6 ff., 24/6, 25/7 ff.). Det kaldte en støttekreds frem, der ville have demokratiske forhold, så skolen kunne få ro til at virke som en kristen højskole. Kritikerne mødte nogen imødekommenhed, men vist ikke nok til at skabe ro (KD 1/9, 12/9 f., 10/8, 22/8 ff., 22/12). Sognepræst V. Mulvad, skolens første formand, gav Hans Munck skylden for uroen ved stadig at arbejde for en ensartet lærerkreds og bestyrelse. Selvsuppleringen bevirkede, at der ikke var et forum, hvor anker eller forslag kunne komme frem. Tjenesten for mennesker var erstattet af tjeneste for en idé, Unge Hjem, men ingen skal tjene ideer, alene Gud, AAST 20/8.

[39] Poul Erik Bechmann og Ove Vandel KD 13/1 73. Jfr. om Rønde Kursus's idégrundlag og bruddet med amanuensis Sigfred Pedersen, der var for et åbent folkekirkeligt syn med samspil mellem folkeligt og kristeligt, KD 11/9 ff., 5/10 ff.

[40] KD 9/9, 12/12, 11/1 73. – Erich P. Alshauge gik som provst, da den første kvdl. præst kom i hans provsti, KD 29/6.

ikke holde sammen, bibelsynet skilte, skulle det være ortodokst, ortodokst-konservativt eller konservativt? (KD 2/5, 19/5). Den kunne – derfor? – ikke finde lærere. Foreløbig holdt man sig så til studiekreds-virksomhed (KD 6/7; diskussion om støtte på IMs årsmøde, KD 15/6).

Heller ikke besættelsen af det næste professorat i systematisk teologi i København gik roligt af (1971 note 16; KD 26/11 71 ff.). En hårdhændet diskvalifikation af ansøgere blev af andre tydet som noget af et opgør med teologer, der krævede større »samfundsbevidsthed« i deres fag (Thorgaard WA 17/12 71 jfr. 10/12 71).

De mange papirløse ægteskaber rejser problemer. For samfundet vælter de boligprognoser (KD 26/1 73). Det blev gjort til et problem, om kirken kunne velsigne dem (KD 14/12 71). Det sagde bisperne nej til, kirken skal ikke understøtte opfattelsen af, at der var indført en ny form for ægteskab [41]. Inden var der dramatik om sagen, som var folkekirken truet (t. eks. Jy-Po 7/1). Og biskopperne måtte undre sig over en i formen noget skarp belæring fra departementschef Aug. Roesen om, hvad bispemøder er for noget: Det er ministeren, der bestemmer, biskopperne kan ikke afgøre det rejste spørgsmål eller noget andet (Berl. Tid 6/1, KD 7/1).

Dermed var der åbnet for diskussion om de møder, men de vanlige kritikere så vist med lidt blidere øjne på dem [42].

Så kom lovforslaget om fri abort, og det syntes sikret vedtagelse [43].

[41] Noget andet var, at økonomiske forhold ikke burde stille gifte ringere end andre, og derom henvendte bisperne sig til ægteskabskommissionen, og så forlød der ikke yderligere (KD 7/1, Berl. Tid. 6/1 73).

[42] Riemann: Hvad de enes om har slet intet med lovgiveri at gøre, men det kan være til inspiration (DKt 40, DKt 1971 426: Ikke kirkens røst). Ole Samuelson (R) fandt sådanne drøftelser særdeles fornuftige, bisperne forstår jo det folkekirkelige demokrati og ved, at Folketinget tager sig af det politiske (Jy-Po 7/1). – Lindhardt ønskede at de møder kom ud af deres noget lyssky sfære, idet det ved lov eller anordning fastsættes at der holdes 2 årlige bispemøder. Indflydelse og ansvar bør dække hinanden, og defineres indflydelsen kan den effektivt begrænses, WA 21/1.

[43] SF havde i maj for 5. gang fremsat lovforslag om fri abort. Det ville justitsminister K. Axel Nielsen ikke tage stilling til, før 1970-lovens virkninger var undersøgt. Den lov var god og liberal, sagde fhv. justitsminister Knud Thestrup; de konservative og Venstre bebudede folkeafstemning og nappedes om, hvem der var først med den idé (Folketingsårbog 71/72 472; Ft 6292, KD 26/5). I som udenfor Folketinget var der stor optagethed af 1970-lovens urimeligheder (spørgs-

Politiken var tilfreds med, at uønskede børn med alt hvad det medfører af ulykke vil blive sjældne. Men alle kræfter må sættes ind på at råde og hjælpe, så de børn der ønskes også kommer til verden, tilføjede bladet. Kristeligt Dagblad kaldte det fosterdrab (ledere 22/11). Selv om en ny lov vanskeligt kunne blive værre, måtte biskop Græsholt tage ordet. Tilhængerne af 1970-loven var måske kommet på bedre tanker. Den frihed ville blive normdannende og ændre retsbevidstheden; det drejede sig om samfundsetik, ikke blot noget privat. Alle i samfundet var så under anklage, fordi der ikke var indført sociale hjælpeforanstaltninger; de sociale forhold stod stadig som et argument for friheden, og et forbud uden hjælp var umenneskeligt (KD 7/11). De grundtvigske var igen fåmælte (Riemann DKt 1973 22, Arendt Berl. Tid. 10/12, KD 21/12; 1971 212).

Kristeligt Folkeparti og socialdemokraten Johan Nielsen ville rejse en folkebevægelse imod (KD 22/11 f.). Konservative og navnlig Venstre stod tøvende overfor at rejse kravet om folkeafstemning (KD 4/12 f., K. dog for Ft 2043), en Gallup tydede heller ikke på, at forslaget lod sig standse på den måde (Jy-Po 19/11).

Knud Thestrup afviste i Folketinget beskyldninger for inkonsekvens hos dem, der nu gik imod men havde stemt for 1970-loven: Dengang var der balance mellem princippet om kvindens ret til at råde over sit legeme og princippet om livets ukrænkelighed; her var det sidste princip aldeles tilsidesat (Ft 2042, 2068).

mål 26/4 Ft 5331, 5336; t. eks. WA 15/5, KD 18/4). Og på andendagen i den nye samling var SF der igen med sit lovforslag (11/10 Ft 299), mens ministeren sagde, at der måtte ensartethed til, antallet af tilladelser var flere steder utilladeligt lavt, og han mente at et flertal i befolkningen var for (KD 5/10, 14/10). 30/11 kom et regeringsforslag (Ft 1562), lidt mere liberalt, uden den forudgående orientering om sociale hjælpeforanstaltninger, som SF forudsatte, den blev tilbudt. Når man burde »fuldende den udvikling mod fri adgang til svangerskabsafbrydelse for alle kvinder, der var indledt med loven af 1970« var begrundelserne, at kvinder skulle spares for undersøgelser af deres personlige og sociale kår, og at over 90 % nu fik tilladelse. Bemærkningerne nævnte dog også, at tilladelsesprocenten varierede rundt i landet, oprindelig fra 76 til 96, og fra 82 til 96 efter at ankenævnet var kommet – og at de illegale aborter fortsat var gået ned. 1969/70 var der 7.474 legale aborter, i 1971/72 ventedes ca. 11.500. 1. behandling (13/12 Ft 2034) viste meningsforskelle i de 4 gamle partier, men forslaget var sikret vedtagelse. Flere var vel betænkelige, men fandt ikke at forskellen mellem 1970-loven og det nye forslag kunne motivere modstand (Nyboe Andersen Ft 2060). Ministeren måtte advare mod slagord som at tale om fri abort her; det var der først tale om med større frihed, f. eks. til 39. svangerskabsuge, og det var der ingen der seriøst gik ind for (Ft 2062). – Jfr. 1971 211.

Trods det meget røre om flere mærkesager for Kristeligt Folkeparti samlede partiet ikke sådan interesse, at det var kommet ind i Folketinget om der var blevet valg. Kun få gange tidligt på året nåedes de 2 % (Berl. Tid 4/6, 5/11, 7/1 73). Partiet havde fortsat indre kriser; det viste sig, da stifterne overdrog ansvaret til medlemmerne, og på landsmødet, hvor man måtte afstå fra vedtagelser i princip-programmet om den økonomiske politik [44]. KF – som havde bragt Krag til magten (ledere Sjt 8/5, Fyens Stiftstid. 9/5) – fik et frieri fra Venstre. I hvert fald Kr. Damsgaard ønskede, at de der på mange måder var enige kom på talefod og ikke splittedes (e. Sjt 1/5).

VI. Ydre Mission

Det er vanskeligt at få de nødvendige penge, påny sluttede året med en stærk fælles appel derom (KD 8/12); det er vanskeligere at få nye missionærer til afløsning af dem, der holder op; tiden er forandret, de unge har langt flere muligheder for at arbejde og tjene på en meningsfuld måde end før (Græsholt DMS's årbog 14); det er allervanskeligt at få teologer, kun 4 er tilbage i arbejdet ude (KD 13/11).

Kredsene har nok haft deres tid, havde DMS's formand, C. Rendtorff udtalt (KD 21/5 71), og DMS måtte begynde året med at konstatere endnu et fald, til 1690 kredse (mod 1810 i 1969; 1971 208), og mindre end 1/4 af deltagerne er under 50 år (DMB1 nr. 1). Glæden er at antallet af bidragydere vokser (DMS 7000; KD 22/11).

Forhold hjemme som ude fører til overvejelser om nye love. Her gik Santalmissionen den vej at give bidragyderne stemmeret, mens DMS tillige gav kredsene større indflydelse. DMS's nye formålsparagraf udtrykte et globalt ansvar: I den danske folkekirkes sammenhæng »at tage del i den kristne kirkes sendelse til alle jordens folk ved forkyndelse af evangeliet og i tjeneste for mennesker i deres aktuelle situation« (DMB1 1970 nr. 7). Sudanmissionens bestyrelse mente, at lo-

[44] Lokale brydninger mellem bibeltro og andre, KD 24/2, 2/3 f., 10/3 ff., 29/3, 5/4. Forventet opgør på landsmødet KD 4/5 ff., 12/6 f. Her fik den hidtidige hovedbestyrelse et krævet tillidsvotum, men ikke med et flertal (71 for, 39 imod, 54 stemte ikke) og formanden genvalgtes med kun 1 stemmes overvægt. Modkandidaten, skoledirektør Chr. Christensen stod ikke for en anden kurs, men bag opstillingen lå vidt forskellig utilfredshed med Jacob Christensen, KD 9/5, 20/5. Afstemning undladt, for ikke at splitte KD 8/5, 16/5, uomtalt i »Idé-politik«. Princip-programmet vedtoges på et ekstraordinært landsmøde i december og karakteriseredes som socialt-liberalt, Idé-politik 3. årg. nr. 10. Træg underskriftsindsamling KD 30/6, 4/9, 8/9, men stigende medlemstal (fra 6.700 før valget til ca. 8000) KD 2/8.

vene måtte give mulighed for indsats andre steder, hvis det blev umuligt at arbejde i Nigeria, eller hvis kirken bestemte sig for at gøre sig fri af selskabet. Regeringen overtager stadig flere af institutionerne, mens kirken overtog den øvrige ejendom og ansvaret fra 1972. Den ønsker dog fortsat støtte og missionærer, kaldet mellemkirkelige medarbejdere (Sudan 1971 nr. 6 og 10; 1972 nr. 9, Kredsbrief nr. 1, KD 4/9).

Det kneb Sudanmissionen at komme igennem med de nye love; det skyldtes trofasthed mod det hidtidige arbejdsfelt, dels ængstelse for samarbejde med andre selskaber (Ydre Missions Hus), hvorfor bestyrelsen forsikrede, at det enkelte selskabs fulde selvstændighed blev opretholdt (s.st.). Men nu var DMS kølig overfor den slags: Det havde set sit forslag om fælles aktion ved 150-årsjubilæet i 1971 strande (KD 25/10 69). Man måtte hellere lægge vægten på åben kontakt mellem selskaberne, i stedet for fortsat at drøfte fine planer, som kun få ønskede virkeliggjorte (Ole Bertelsen DMB1 1970 nr. 2), folkekirkens missionsråd var jo organiseret uenighed (samme KD 31/1). Konklusionen her blev så, at de enkelte selskaber for tiden måtte stå frit ved henvendelse til menighederne (DMB1 nr. 3, KD 24/11, 29/11). Men det er en given sag, at det kun kan ske samlet, vidste Græsholt (DMS's årbog 19).

Det skete dog, at med 1972 begyndte DMS, Pathanmissionen og Østerlandsmissionen tilsyneladende problemfrit et fastere samarbejde om indsatsen for mission blandt muslimer. Og Etiopiermissionen, som mødte større muligheder på sit arbejdsområde hentede bistand hos Brødremissionen, DMS og Sudanmissionen. Samarbejdet her betyder, at de 3 selskaber hver får 2 repræsentanter i bestyrelsen og påtager sig økonomisk medansvar for arbejdet.

Santalmissionen kom for alvor ud for at måtte besinde sig på overenskomsten med kirken ude, der blev alvorligt splittet. Udbryderne støttede man ikke, men man måtte – også ved en udsending – råde kirken til åbenhed og forhandlingsvilje. Det afviste den som indblanding, ja pression. Vi mener dog fortsat, »at vi må råde efter bedste overbevisning«, fastholdt selskabet (Santalposten 1971 112 og 1972 4, 52, 88, 91; beskyldning for fjernstyring KD 31/1).

Den ændrede verden stiller problemer, som stadig må drøftes, mest sker det dog af ret få fagfolk (t. eks. KD 17/1 f., 3/2). Det havde trukket op til mere, da bistandsattaché Kaj Baagø gik videre end til kritik af kirke og mission, og da DMS bestemte sig for at orientere om

grundene til bruddet. Men det røre som havde indledt 1971 fik ikke en fortsættelse i videre kredse [45].

Atter advarede en dansk udenrigsminister (1966 217) mod at blive ved med at kræve flere penge til bistand ude; når også hjemlige forhold trængte sig på, så kunne det få stemningen til at tippe (KD 7/12 71). Nu førte bespareelsesplanerne i stedet til en nedsættelse af stigningstakten i Danmarks udviklingsbistand. Følgen var indsigelser fra Dansk Missionsråd, DMS og Folkekirkens Nødhjælp (KD 5/9, DMB1 nr. 7, Nødhjælp nr. 11).

[45] Om Baagø se 1965 624, 1968 680. Han ville nu ingen kirke, det stred mod evangeliets frihed at kræve tilslutning til kirken; Jesus havde ikke ønsket de troendes samfund, men fællesskab mellem mennesker på tværs af alle skel, også de religiøse. Han krævede ikke tilbedelse af sig selv, men kærlighed til næsten. Også udenfor kristendommen kunne man møde »kærlighedens fulde udtryk«. – DMS havde først drøftet tingene igennem med Baagø, men formidlede nu hans synspunkter sammen med modindlæg (Synspunkt særn. 1970), hvad der chokerede nogle bestyrelsesmedlemmer; ellers taltes der ikke meget åbent om den pjece (DMB1 1969 nr. 9, 1971 nr. 1 og 3, KD 10/2 71; dog KD 31/1 72). Jfr. K. E. Bugge: Baagø har ret i sin centrale tese, at fremtidens mission vil finde sted indenfor dialogens kategori, men han standser ved det første skridt, selvudleveringen. Men til dialogen hører også, at man vender tilbage til sit eget og ser det i nyt lys, DKt 1971 369.